

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

A black and white photograph of an industrial facility, likely a power plant, situated on the shore of a lake. The facility features several tall smokestacks emitting thick plumes of white steam or smoke that rise into the sky. In the foreground, there are two large, white, lattice-structured cooling towers. The background shows a range of mountains under a cloudy sky. The entire scene is reflected in the calm water of the lake.

Към справедлив преход в България

Отключване на потенциала за зелена
трансформация на Стара Загора,
Перник и Кюстендил

КЪМ СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД В БЪЛГАРИЯ

ОТКЛЮЧВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛА
ЗА ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
НА СТАРА ЗАГОРА,
ПЕРНИК И КЮСТЕНДИЛ

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Териториалните планове за справедлив преход (ТПСП) са стратегически документи, разработени от държавите – членки на Европейския съюз за справяне със социалните и икономическите последици от прехода към нисковъглеродна икономика в европейските въглеродно интензивни региони. В Плановете се излагат предизвикателствата на прехода и нуждите за развитие на всяка територия и се определят целите за развитие до 2030 г., както и конкретните действия и механизми за управление, които да гарантират постигането на тези цели.

Настоящата публикация съдържа оценка на проектоверсията на българските ТПСП въз основа на сравнителната методология на Центъра за изследване на демокрацията за оценка на процеса на справедлив преход в Централна и Източна Европа. В нея са идентифицирани основните политически, социално-икономически и управленски пречки в процеса на стратегическо планиране и са дадени целенасочени препоръки за подобряване на процеса на ангажиране на заинтересованите страни за засилване на амбицията на целите за декарбонизация в Плановете, за подпомагане на процеса на икономическа трансформация към сектори с по-висока добавена стойност и за повишаване на регионалния иновационен потенциал.

Автори:

Д-р Радостина Примова, старши анализатор, Програма „Енергетика и климат“, Център за изследване на демокрацията

Мартин Владимиров, директор, Програма „Енергетика и климат“, Център за изследване на демокрацията

Д-р Мария Трифонова, научен сътрудник, Програма „Енергетика и климат“, Център за изследване на демокрацията

Редакционна колегия:

Д-р Огнян Шентов

Руслан Стефанов

Д-р Тодор Галев

Снимка на корицата: Canva

ISBN: 978-954-477-466-0

© 2022, Център за изследване на демокрацията

Всички права запазени

БЛАГОДАРНОСТИ

Настоящата публикация е резултат от общите усилия и знания на български екип от експерти в областта на енергетиката и климата.

Центърът за изследване на демокрацията би искал да благодари на лидерите на гражданското общество, представителите на бизнеса и независимите експерти, които споделиха своите виждания за предизвикателствата пред регионалния справедлив преход и опита си в процеса на консултации със заинтересованите страни при разработването на Териториалните планове за справедлив преход (ТПСП) в Стара Загора, Кюстендил и Перник. За цялостния анализ на зелените икономически перспективи на българските въглищни региони допринесоха задълбочените интервюта с Георги Стефанов и Апостол Дянков от WWF България, д-р Румяна Грозева и Михаела Динева от Агенцията за регионално икономическо развитие в Стара Загора, Стефан Кръстев, заместник-кмет на Перник, Кристина Лазарова, съосновател на платформата „От кафяво към зелено“, както и ценният принос и сътрудничество от страна на „Грийнпийс“ България и „За Земята“.

Благодарни сме и на Тома Павлов от Работна група по възстановяването и устойчивостта (RECOVER) към Европейската комисия, Симеон Шенев, проектен ръководител в Генерална дирекция „Регионална и селищна политика“ към Европейската комисия, и на членовете на основната работна група „Хоризонтална стратегия на заинтересованите страни“, създадена от Генерална дирекция „Регионална и селищна политика“, за техния поглед върху целите на политиката и изискванията, определени от ЕС за ускоряване на процеса на преход.

Бихме искали да благодарим и на софийския офис на PwC, който консултира българското правителство относно разработването на Териториалните планове за справедлив преход и за ползотворното сътрудничество в обмена на данни и експертиза.

Настоящата публикация не би била възможна без методологическата подкрепа на д-р Тодор Галев, директор по научната дейност в Центъра, който консултира изследователския екип на оценката, и на Ремина Алексиева, анализатор в програма „Енергетика и климат“, която помогна за проучванията и анализа, както и оказа организационна подкрепа в експертното проучване, дискусиите и подготовката на представянето на доклада.

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	11
ВЪВЕДЕНИЕ	15
АНАЛИТИЧНА РАМКА	17
ОЦЕНКА НА БЪЛГАРСКИЯ ПРОЦЕС НА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД	21
Стълб 1: Ангажиране на заинтересованите страни	21
Оценка на механизма за управление	22
Регионални послания за декарбонизацията	24
Адекватност на целите за ангажиране на заинтересованите страни	25
Прозрачност и приобщаване на заинтересованите лица	25
Методи за ангажиране на заинтересованите лица	27
Стълб 2: Амбиция за декарбонизация	28
Национална стратегия и график за постепенно прекръпяване на използването на въглища	29
Амбиция за декарбонизация и устойчивост на Плановете	31
Подкрепа за политиките за възобновяема енергия и мерки за енергийна ефективност	33
Стълб 3: Потенциал за зелена трансформация	36
Социално-икономически аспекти	36
Икономическа диверсификация, подкрепа за МСП и иновации	39
АЛТЕРНАТИВНА ВИЗИЯ ЗА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД В БЪЛГАРИЯ	45
ПРИЛОЖЕНИЕ: КОНТРОЛЕН СПИСЪК ЗА СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРОЦЕСА НА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД	51
Стълб 1. Участие на заинтересованите страни	51
Стълб 2. Амбиция за декарбонизация	55
Стълб 3. Потенциал за зелена трансформация	59

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Оценка на изпълнението на ТПСП	17
Фигура 2. Цели за декарбонизация	18
Фигура 3. Критерии за устойчивост	19
Фигура 4. Адекватност на стратегията за ангажиране на заинтересованите страни	23
Фигура 5. Ангажиране на заинтересованите страни	24
Фигура 6.1. Оценка на амбицията за декарбонизация на ТПСП	30
Фигура 6.2. Оценка на амбицията за декарбонизация на ТПСП	31
Фигура 7. Потенциал за икономическа диверсификация на ТПСП	39

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Очаквани загуби на работни места в резултат на постепенното преустановяване на използването на въглища и държавни плащания за компенсиране на загубените работни места, България	37
--	----

СПИСЪК НА КАРЕТАТА

Каре 1. Подход „отдолу-нагоре“ към консултациите със заинтересованите страни в Перник със силен акцент върху участието на младите хора и местните зелени икономически решения	26
Каре 2. Превръщането на Стара Загора във водородна долина: път към зелена диверсификация или поредният мегапроект за технологични решения?	41
Каре 3. Фокус върху по-децентрализирани местни енергийни решения в Перник	42

АБРЕВИАТУРИ

БДС	брутна добавена стойност
ЕСТЕ	европейската схема за търговия с емисии
ИНПЕК	Интегриран национален план в областта на енергетиката и климата
МСП	малки и средни предприятия
НПВУ	Национален план за възстановяване и устойчивост
ОПИК	Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“
ПОО	професионално обучение и образование
ПСП	план за справедлив преход
ТПСП	териториални планове за справедлив преход
ФПЧ10	фини прахови частици с големина до 10 микрона
ФСЕС	Фонд „Сигурност на електроенергийната система“
ЦИЕ	Централна и Източна Европа
ЮИЕ	Югоизточна Европа
PwC	PricewaterhouseCoopers

РЕЗЮМЕ

Въглищните региони на България са изправени пред сериозни предизвикателства, свързани с декарбонизацията на местните икономики. Те са зависими от изкопаемите горива, а по-голямата част от местните индустрии са енергоемки и бавно въвеждат нисковъглеродни технологични решения или трудно намаляват зависимостта си от изкопаемите горива. Прекратяването на използването на въглища в България се усложнява допълнително поради наличието на дълбоко вкоренени мрежи за завладяване на държавата в енергийния и минния сектор. Тези мрежи имат за цел да запазят статуквото, осигурявайки щедри субсидии за въглища (оценявани на 1 млрд. евро годишно). Това сериозно подкопава процеса на разработване на стратегически документи за дългосрочна декарбонизация на регионалните икономики. Въглищните региони са изправени и пред информационни и образователни неравенства, които подкопават общественото съгласие с целите на прехода. Ограниченият административен капацитет на местните власти и липсата на обща визия за енергийния преход на национално равнище допълнително възпрепятстват развитието на инициативи и проекти, които да трансформират местните икономики, чрез по-широко ангажиране на бизнес общностите извън компаниите, пряко свързани с въгледобива.

Закъснелият дебат за въздействието на европейския „зелен курс“ на регионално равнище е довел до ограничен напредък в изграждането на консенсус относно регионалните стратегии за декарбонизация. Оценката, извършена в настоящия доклад, показва, че дискусиите не са били съсредоточени върху конкретни въпроси, свързани с процеса на справедлив преход и Териториалните планове за справедлив преход (ТПСП), а са били подвластни на дезинформационни послания за икономическото бъдеще на най-уязвимите региони и за стабилността и сигурността на електроенергийната система. Местните общности и политици, синдикатите и работещите в индустрията до голяма степен възприемат декарбонизацията като заплаха, отчасти защото възможностите, свързани с целите и ползите от политиките на ЕС за декарбонизация, не са били ефективно представени. Резултатите от експертното проучване ясно разкриват, че на регионално равнище целите и политиките за декарбонизация почти не са обсъдени. Процесът на консултация със заинтересованите страни се е характеризирал с липса на прозрачност и приобщаване на заинтересованите лица, с ограничено участие и представителство на уязвимите групи особено на жените и младежите по време на изготвянето на ТПСП.

Несъответствието между регионалните дебати във въглищните региони и централизирания процес на вземане на решения също допринася за разпространението на дезинформационни послания. Тези разкази представят прехода от изкопаеми горива и въглеродоемки отрасли като основна причина за повишаване на цените на електроенергията, а оттам и на нивата на енергийна бедност.

Влиянието на заинтересованите страни в процеса на консултации е също в значителна степен дебалансирано. Представянето на интересите на определени частни лобистки групи и на собствениците на въглищните електроцентрали надделява значително над гласа на малките и средни предприятия и уязвимите групи. Това прозира и в липсата на ясни критерии за подбор на приоритетите за справедлив преход, очертани в плановете, както и в силния акцент върху големи инфраструктурни проекти без ясни етапи, проектни цели, срокове, социално-икономическа обосновка и устойчивост, които също така концентрират финансовите ползи от ръцете на малцина добре позиционирани участници.

Набелязването на политики и цели за декарбонизация не е водещ фактор в процеса на консултации в трите разглеждани български региона. Социално-икономическите съображения са били приоритизирани пред въпросите, свързани с околната среда и здравето, а устойчивостта не е била водеща при определянето на приоритетите и мерките в Плановете. Резултатите от проучването показват, че амбицията за декарбонизация на трите плана варира между „ниска“ и „средна“, докато тяхната изчерпателност попада в категорията „ниска“. Секторните цели и показатели за изпълнение, свързани с политиките и мерките за декарбонизация, включени в ТПСП, са оценени като вариращи от „слабо“ до „умерено амбициозни“.

Рязко покачващите се цени на емисиите на въглероден двуокис от 2018 г. насам, заедно със забавеното планиране на енергийния преход от страна на българското правителство и липсата на алтернативни източници за производство на електроенергия доведоха до силна зависимост на икономиката на България от лигнитните електроцентрали и финансови загуби за държавната електроенергетика.

Руската инвазия в Украйна и последвалата я криза с енергийните цени превърнаха загубите на въглищните електроцентрали в огромни печалби, които рязко отслабиха амбицията на българското правителство да изпълни ангажимента си за преустановяване използването на въглища до 2026 г. като част от обвързващото споразумение по *Националния план за възстановяване и устойчивост* (НПВУ). Българското правителство пое ангажимент за 40-процентно намаление на емисиите в енергийния сектор с конкретни цели за понижаване на емисиите на въглероден двуокис за всяка електроцентрала, работеща на лигнитни въглища. Няма яснота обаче как тази декарбонизация ще е възможна без пълното затваряне на централите или без разширяване на и без това щедрата държавна подкрепа за въглищното производство. Настоящата базова цел за пълно прекратяване използването на въглища е 2038 г., като правителството се опитва да се откаже от ангажимента си за намаляване на емисиите през 2026 г.

Българското правителство последователно поддържа тезата, че удължаването живота на централите на лигнитни въглища би могло да изиграе решаваща роля за гарантирането на сигурността на доставките на електроенергия не само в страната, но и в целия регион на Югоизточна Европа (ЮОИЕ). Тази логика и липсата на политическо лидерство за изпълнение на ангажиментите към ЕС заплашват да подкопаят процеса

на преход, като вкарат някои от най-продуктивните български региони в изостанал модел на икономическо развитие. Под натиска на нарастващите енергийни цени и текущите предизвикателства пред енергийната сигурност в Европа България има уникална политическа възможност да ускори процеса на преход, като насочи значителните европейски средства към зелена трансформация на уязвимите региони.

Настоящият доклад е резултат от пилотното прилагане на сравнителната по методология за оценка на Териториалните планове за справедлив преход, разработена от Центъра за изследване на демокрацията за страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ). В него се прави оценка на проектоверсията на българските ТПСР, идентифицират се ключови политически, социално-икономически и управленски пречки в процеса на стратегическо планиране и се предоставят целенасочени препоръки на политиките и тяхното подобряване. Препоръките в доклада целят (а) да се подобри процесът на ангажиране на заинтересованите страни, (б) да се повиши амбициозността на целите за декарбонизация в Плановете, (в) да се подкрепи процесът на икономическа трансформация към сектори с по-висока добавена стойност; и (д) да се повиши иновационният потенциал на регионите. Оценката има за цел също и да повиши съвместимостта на Плановете с други дългосрочни стратегически документи, като например *Националния план за възстановяване и устойчивост (НПВУ)*, *Дългосрочната стратегия за декарбонизация (ДСД)* и *Интегрирания национален план в областта на енергетиката и климата (ИНПЕК)*.

ВЪВЕДЕНИЕ

Механизмът за справедлив преход, започнал през 2020 г. по инициатива на ЕС, е ключов инструмент за улесняване на декарбонизацията на най-зависимите от производството на изкопаеми горива европейски региони. Държавите – членки ще имат възможност да се възползват от 150 млрд. евро под формата на средства, идващи от четири основни източника. Целта на ЕС в размер на 30% за интегриране на климатичните мерки в общите разходи и допълнителните климатични условия за Фонда за справедлив преход (ФСП) ще бъдат сериозно предизвикателство за страните от Централна и Източна Европа, които са и сред най-уязвимите към последиците от дълбоката социално-икономическа трансформация на регионите, зависими от изкопаеми горива.

Новият Механизъм на ЕС за възстановяване и устойчивост и Многогодишната финансова рамка поставят силен фокус върху целите за климатична неутралност и екологичен преход и Териториалните планове за справедлив преход следва да отразяват тези фундаменти. Разработването на амбициозни, усъвършенствани и добре представени и обсъдени ТПСП ще бъде от решаващо значение за България, ако страната иска да се възползва от Фонда за справедлив преход и други инструменти на ЕС за екологичен преход. Преодоляването на съществуващите политически и административни пречки изисква по-задълбочено ангажиране на всички заинтересовани лица в разработването на ТПСП с участието на най-уязвимите страни в регионите чрез подход „отдолу-нагоре“.

Основните предизвикателства за българските въглищни региони са зависимостта на местните икономики от изкопаеми горива и енергоемката промишленост, която бавно въвежда нисковъглеродни технологични решения или трудно диверсифицира зависимостта си от изкопаемите горива. Българското правителство не е склонно да прекрати използването на големите залежи от лигнитни въглища за производство на електроенергия, тъй като твърди, че лигнитните централи са от решаващо значение за сигурността на електроенергийните доставки и независимостта на националната електроенергийна система. Добивът на лигнитни въглища и производството на електроенергия са едни от основните работодатели в най-големия въглищен регион – Стара Загора. В цялата страна въглищната индустрия осигурява пряка заетост на над 14 000 работници и непряка на над 29 000 души (в предприятията, които доставят и обслужват въглищната индустрия).¹ Постепенното спиране на производството на въглища ще бъде особено предизвикателство за трите региона – Стара Загора, Перник и Кюстендил. Под натиска на повишаващите се цени на електроенергията и настоящите предизвикателства пред енергийната сигурност в Европа много политици и заинтересовани страни в България се изкушават да представят неочакваните печалби като оправдание или претекст за забавяне или пренасочване на процесите на декарбонизация и справедлив преход. Въпреки това съществува глобално единомислие от-

¹ Szabo, L. et al., *Accelerated Lignite Exit in Bulgaria, Romania and Greece*, REKK, 2020.

носно необратимостта на енергийния преход. България има изключителна политическа възможност да ускори процеса на енергиен преход, като използва огромните ресурси на ЕС, с които разполага и които биха могли да променят икономическите показатели на тези уязвими региони.

Постепенното спиране на производството на електроенергия от въглища в България е особено сложна задача поради дълбоко вкоренените мрежи за завладяване на държавата в сектора, които целят да запазят статуквото, като осигурят щедри субсидии за въглища (оценявани на 1 млрд. евро годишно преди енергийната криза през 2021 – 2022 г.), както и чрез подкопаване на процеса на разработване на стратегически документи за дългосрочна декарбонизация. Въглищните региони са изправени и пред информационни и образователни неравенства, които подкопават общественото съгласие с целите на прехода. Ограниченият административен капацитет на местните власти и некооперативната (често войнствена) позиция на профсъюзите и на представителите на бизнеса на национално равнище допълнително възпрепятстват развитието на инициативи и проекти, които да трансформират местните икономики, чрез по-широко ангажиране на бизнес общността извън компаниите, пряко свързани с въгледобива.

Целта на настоящия доклад е да се приложи сравнителната методология за оценка на ТПСП в Централна и Източна Европа² на Центъра за изследване на демокрацията, като се направи оценка на проектоверсията на българските ТПСП, идентифицират се основните политически, социо-икономически и управленски пречки в процеса на стратегическо планиране и се предложат целенасочени политики за подобряване на активността, прозрачността и качеството на процеса на ангажиране на заинтересованите страни. Докладът цели още повишаване на амбициозността на целите за декарбонизация в Плановете, подпомагане на процеса на икономическа трансформация към сектори с по-висока добавена стойност, стимулиране на регионалния иновационен потенциал и синхронизацията на Плановете с други дългосрочни стратегически документи, като например *Националният план за възстановяване и устойчивост*, *Дългосрочната стратегия за декарбонизация* и *Интегрирания национален план в областта на енергетиката и климата*.

Докладът се основава на цялостно документално проучване, експертна анкета и интервюта с повече от 25 ключови заинтересовани страни, които са участвали пряко или косвено в разработването на ТПСП в трите региона, както и на анализ на становищата относно ТПСП, представени за обществени консултации.³ Подробна обобщаваща таблица с оценката на показателите, съставляващи трите стълба, е включена в анекса към доклада.

² Трифонова, М. и др., *Териториални планове за справедлив преход: Наръчник за създаването на рамка за сравнителна оценка на стратегическите документи*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021.

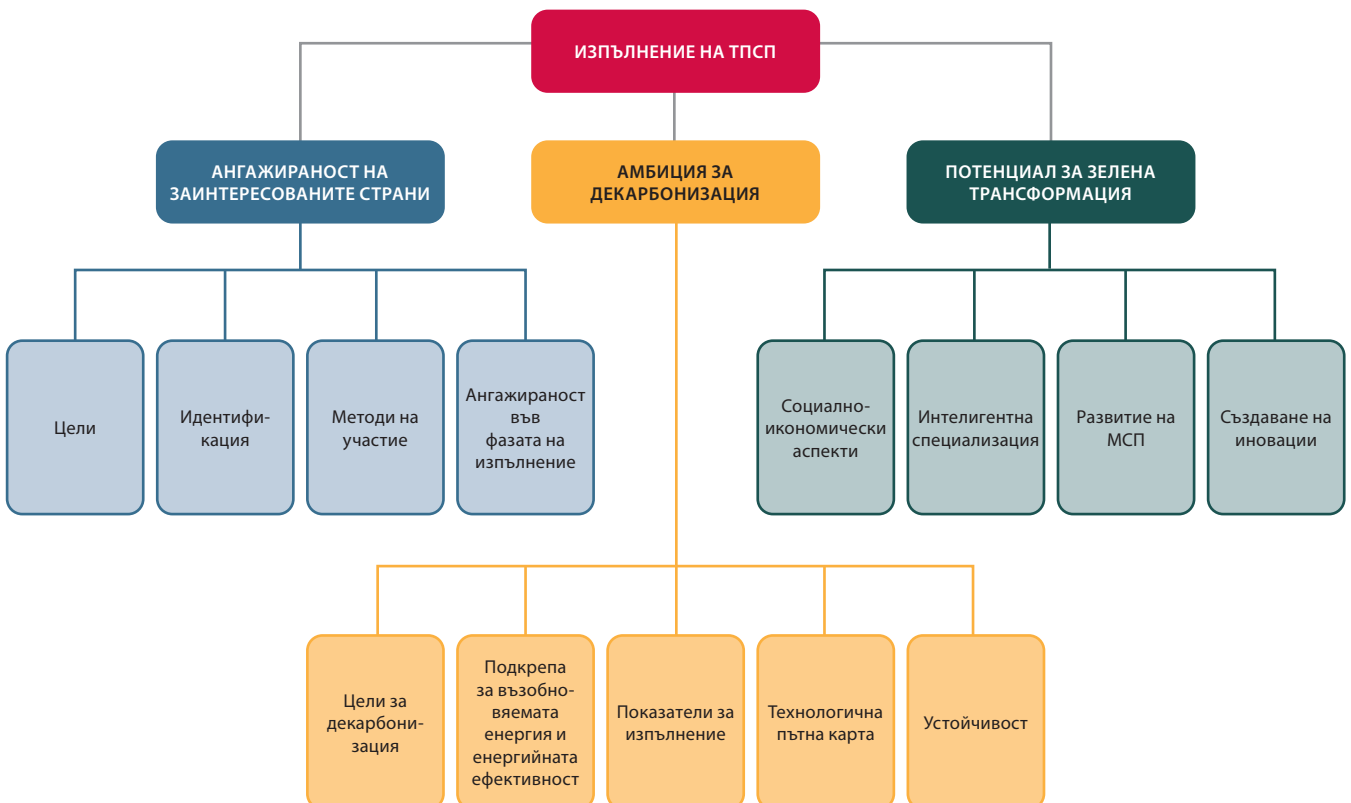
³ Strategy.bg, *Териториални планове за справедлив преход*. Въпреки че две от становищата бяха публикувани на уебсайта на Министерството на енергетиката, становищата на другите организации не бяха публикувани на официалния уебсайт. Центърът за изследване на демокрацията получи достъп до становищата на още 4 заинтересовани страни, като ги поиска от съответните организации.

АНАЛИТИЧНА РАМКА

Рамката за оценка е организирана в три стълба и се ръководи от принципите на дълбоко ангажиране на заинтересованите страни, амбициозност и въздействие. Трите стълба обхващат ключовите цели и изисквания, които са посочени в Регламента на Механизма за справедлив преход, както и отразяват по-широката икономическа и климатична политика на ЕС:

- В рамките на стълба „Ангажираност на заинтересованите страни“ методологията оценява приобщаването и партньорството в процеса на разработване на ТПСР в съответствие с изискванията на ЕС за добри регулации.
- Стълбът „Амбиция за декарбонизация“ оценява до каква степен ТПСР отговарят на климатичните условия на Механизма за справедлив преход и нивото на амбиция за постигането на договорените цели на политиките на ЕС в областта на климата и околната среда.
- Стълбът „Потенциал за зелена трансформация“ оценява до каква степен ТПСР отговарят на целта за насърчаване на икономическата диверсификация и на научните изследвания и иновациите в областта на съвременните и устойчивите технологии.

Фигура 1. Оценка на изпълнението на ТПСР

Източник: Център за изследване на демокрацията.

Различните показатели обхващат както задълбочеността, така и изчерпателността на предложените действия и цели в Плановете, а в някои случаи и подкрепата за мерките, свързани със стълбовете „Амбиция за декарбонизация“ и „Потенциал за зелена трансформация“. Трите стълба и показателите се основават на експертни оценки и емпирични данни за относителната важност на различните компоненти, получени чрез експертно проучване, задълбочени интервюта и документално изследване. В качествената част на доклада е разработен контекстът на показателите и е направен задълбочен анализ, като са разгледани специфичните процеси и проблеми на регионите. Анализът разглежда регионалните показатели за изпълнение и наличието на технологична пътна карта, за да гарантира постигането на основните цели.

Ангажираността на заинтересованите страни има четири основни измерения: цели, идентифициране, ангажираност във фазата на планиране и в тази на изпълнение.

Фигура 2. Цели за декарбонизация

Цели за декарбонизация в съответната териториална единица за планиране – примерни определения на амбициите

Ангажимент до 2030 за:	Показател за изпълнение	Цели за декарбонизация
<p>Показател за изпълнение</p> <p>1. На национално равнище</p> <p>2. От промишлени съоръжения в региони по NUTS2</p>	<p>Много висок/ регион първенец</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Няма регионални цели • >60% • Между 55-60% • Между 45-55% • <45% <ul style="list-style-type: none"> • 65% намаление на емисиите на парникови газове до 2030 г. • Постепенно спиране на използването на въглища до 2025 г. • Постепенно спиране на изкопаемите горива до 2026 г. • >50 % дял на ВЕИ до 2030 г. • Цел за повече от 45% ЕЕ до 2030 г.
<p>Постепенно прекратяване на използването на въглища</p>	<p>Висок</p>	<ul style="list-style-type: none"> • До 2025 г. • Между 2025 и 2030 г. • Между 2030 и 2035 г. • След 2035 г. • Все още няма данни <ul style="list-style-type: none"> • 55% намаление на емисиите на парникови газове до 2030 г. • Постепенно спиране на използването на въглища между 2025 и 2029 г. • Пълно прекратяване на използването на изкопаеми горива между 2035 г. до 2044 г. • Цел за използване на ВЕИ между 41% и 50% • Цел за поне 45 % ЕЕ до 2030 г.
<p>Постепенно спиране на използването на други изкопаеми горива</p>	<p>Среден</p>	<ul style="list-style-type: none"> • До 2030 г. • Между 2031 и 2040 г. • Между 2040 и 2045 г. • Между 2045 и 2050 г. • След 2050 г. • Все още няма данни <ul style="list-style-type: none"> • Между 45 и 50% емисии на парникови газове намаляване на емисиите • Постепенно спиране на използването на въглища между 2030 и 2035 г. • Постепенно спиране на използването на изкопаеми горива между 2045 г. до 2050 г. • Цел за използване на ВЕИ между 31% и 40% до 2030 г. • Цел за ЕЕ между 31 % и 35 % до 2030 г.
<p>Цели за ВЕИ</p>	<p>Нисък</p>	<ul style="list-style-type: none"> • > 50% • Най-малко 50% • Най-малко 45% • Най-малко 40% • Най-малко 35% <ul style="list-style-type: none"> • Под 45% намаление на емисиите на парникови газове • Постепенно спиране на използването на въглища след 2035 г. • Постепенно спиране на използването на изкопаеми горива между 2051 и 2055 г. • Цел за поне 30% ВЕИ до 2030 г. • Най-малко 30% ЕЕ до 2030 г.
<p>Цели за ЕЕ</p>	<p>Без ангажимент</p>	<ul style="list-style-type: none"> • >45% • Най-малко 45% • Най-малко 40% • Най-малко 35% • Най-малко 30%

Източник: Център за изследване на демокрацията.

Критериите за декарбонизация измерват амбициозността и всеобхватността на целите и мерките, подкрепата за политиките за устойчива енергия (по-специално възобновяема енергия и енергийна ефективност) и тяхната съвместимост с националните и европейските стратегии за декарбонизация. Измерението на устойчивостта оценява дали ключови критерии за устойчивост са включени в избора на програмните приоритети и проекти.

Стълбът „Потенциал за зелена трансформация“ обхваща четири измерения – социално-икономически аспекти, интелигентна специализация, развитие на малки и средни предприятия (МС) и създаване на иновации. За всяка група показатели има насоки за оценка, които се използват за определяне на основните параметри на показателите, последвани от същинските показатели. Те оценяват както адекватността и всеобхватността на мерките, така и тяхната ефективност като инструмент за подкрепа на МСП и регионални иновативни решения.

Фигура 3. Критерии за устойчивост

Въздействие на избраните проекти върху устойчивостта

Критерии за устойчивост/декарбонизация	Да	Не	Въздействие
Списък на изключените дейности, които са значително вредни или биха довели до неустойчиво използване на природните ресурси, биха навредили на местните екосистеми или биха имали отрицателно въздействие върху биологичното разнообразие в региона			
Постигане на прага на средния интензитет на емисиите през целия жизнен цикъл от 100 g CO ₂ e /kWh, което ще доведе до намаляване на прага на всеки 5 години и до намаляване до 0 g на CO ₂ e /kWh до 2050 г.			
Включване на показатели за изпълнение по отношение на:			
1) Емисиите на парникови газове			
2) Спестяване на енергия			
3) Интеграция на ВЕИ			
4) Намаляване на отпадъците			
5) Транспортна ефективност			
6) Намаляване на замърсяването на въздуха			
7) Ефективност на кръговата икономика			
Включване на критериите за устойчивост в процеса на възлагане на обществени поръчки (зелени обществени поръчки, включени в Плана).			
Оценка на въздействието върху околната среда, включително въздействието на подкрепяните технологии върху водните ресурси, замърсяването на въздуха, зелените площи, местните екосистеми и биологичното разнообразие.			

Източник: Център за изследване на демокрацията.

ОЦЕНКА НА БЪЛГАРСКИЯ ПРОЦЕС НА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД

Първите проекти на българските Териториални планове за справедлив преход са сравнително кратки документи (30-35 страници), които дават само общи насоки за социално-икономическото развитие и предизвикателствата на прехода в съответния регион, без да предоставят дългосрочна визия за развитие или да посочват конкретни проекти и инициативи. В Плановите липсват достатъчно количествени показатели за постигане на програмните приоритети на трите стълба на справедливия преход. Документите очертават общи приоритети за областите, но не успяват да разработят дългосрочна стратегия с график за изпълнение. Най-обезпокоителното е, че в Плановите не се посочва ясен график за постепенното преустановяване на използването на въглища, което е не само най-важното условие за Фонда за справедлив преход, но и създава инвестиционна несигурност, която само допълнително укрепва съществуващите олигархични мрежи, зависещи от запазването на въглищните електроцентрали.

Стълб 1: Ангажиране на заинтересованите страни

Ангажираността на заинтересованите страни е съвкупност от действия, насочени към идентифициране на заинтересованите страни (кой) в отговор на предварително определени цели (защо) и смислено участие на заинтересованите страни в процеса на вземане на решения и в изпълнението на Плана (как). Публичното участие в разработването на ТПСП се разбира като обща рамка за процеса на комуникация, консултации и принос към окончателния вариант на стратегическите документи и последващото им изпълнение. Заинтересованите страни са гражданите, бизнеса, неформалните групи и организациите, които са заинтересовани и засегнати от предложените мерки и проекти. Участието на заинтересованите страни в процеса на планиране е нещо повече от законово изискване за одобряване на стратегическите документи. То е от ключово значение за успеха на ТПСП, тъй като осигурява обмен на знания, приемственост на управлението и легитимност на процеса. Предоставянето на достъп на заинтересованите страни до процеса на вземане на решения помага на управляващите го да съберат по-задълбочена информация, идеи и гледни точки, да повишат съответствието и приемливостта и да намалят неинформираното противопоставяне. Тези елементи са от решаващо значение за справяне със сложността на предизвикателствата на прехода, както и за идентифициране и извличане на всички потенциални ползи. Методите, дълбочината и качеството на ангажираността обаче варират значително – от простото предоставяне на информация и основните подходи, като обществени консултации, проучвания и фокус групи, до истински съвместен процес на вземане на решения, като прогнозиране и гласуване.

Оценка на механизма за управление

Процесът на планиране и разработване на Териториални планове за справедлив преход се координира централно от Министерството на енергетиката по подхода „отгоре-надолу“, като паралелно във въглищните региони се провеждат консултации със заинтересованите страни, засегнати на местно и регионално равнище. Въпреки това процесът на консултации е бил фрагментиран и зле координиран. Същевременно той не е бил отделен от обсъжданията на *Националния план за възстановяване и устойчивост* или на регионалните планове за интегрирано развитие и оперативните програми по линия на Европейския фонд за регионално развитие, което води до объркване и неяснота за различните цели на стратегическите документи сред заинтересованите страни.

Закъснелият дебат за въздействието на Европейския зелен пакт на регионално равнище е довел до ограничен напредък в изграждането на консенсус около обща регионална стратегия. Дискусиите не са били съсредоточени върху конкретни въпроси, свързани с процеса на справедлив преход и ТПСР, а са били залети с дезинформационни послания за икономическото бъдеще на най-уязвимите региони и за стабилността и сигурността на електроенергийната система.⁴

Консултантът, който е оказал техническа помощ на българското правителство при изготвянето на ТПСР, първо е създал *ad hoc* национална работна група, състояща се от 15 независими експерти и собственици на въглищни електроцентрали и минни активи. Този формат на работна група на експертно ниво е бил последван от двустранни консултативни срещи с националните и местните власти, бизнеса, синдикатите и екологични НПО през цялата 2021 г. През периода на консултациите правителството и консултантите са ангажирали гражданското общество само в ограничена степен и не са провели срещи с участието на множество заинтересовани страни за обмен на мнения и събиране на конкретни проектни предложения.

Подходът на консултации не е бил насочен към участието на младежки групи, уязвими общности и жени, въпреки че в работата си консултантът е подчертал значението на тези целеви групи за изпълнението на Плановите. Консултантът е организиран отделни формати за диалог, които са проведени на регионално равнище и които са дали възможност за диалог между местните власти, регионалните заинтересовани страни и гражданите. Такава е например, четвъртата среща на общоевропейския Форум на кметовете за справедлив преход в Стара Загора, организира

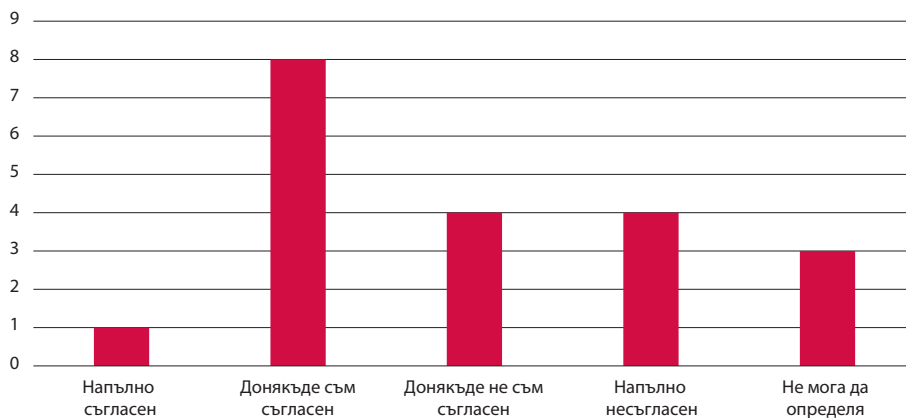
⁴ Консултантската фирма PricewaterhouseCoopers (PwC) предостави техническа помощ на българското правителство при разработването на ТПСР и провеждането на консултации с всички заинтересовани страни. Поредица от регионални семинари, организирани от консултанта, послужиха за основа на последните четири от общо петте резултата. Партньорството със съответните заинтересовани страни в първия етап на консултациите на национално равнище беше управлявано предимно от PwC и от местните власти в трите въглищни региона.

на от гражданските организации, Агенция за регионално икономическо развитие Стара Загора и WWF България.⁵

За да се осигури широко участие на заинтересованите страни, българското правителство е предвидило създаването на управленска структура за изпълнението на ТПСП, а именно Национален съвет за план за справедлив преход. Той отговаря за стратегическата координация на проектите и за подбора и приоритизирането на мерките, инициирани на областно равнище – областните комисии за ТПСП, които да приложат подход „отдолу-нагоре“ чрез предлагане на конкретни мерки в съответствие със специфичните нужди на областите и подпомагайки мониторинга на ТПСП в тях. Както Националният съвет по Плана за справедлив преход (ПСП), така и областните комисии по ПСП ще отговорят за управлението на съдържанието, процеса, мониторинга и оценката на съответните равнища на вземане на решения. Членовете на областните комисии по ПСП, които включват регионални профсъюзи, регионални организации на работодателите, регионални предприятия и НПО, наред с други, ще бъдат основните двигатели на процеса на преход на местно равнище за осигуряване на възходяща перспектива за изпълнението на Териториалните планове за справедлив преход.

Фигура 4. Адекватност на стратегията за ангажиране на заинтересованите страни

Моля, посочете до каква степен мерките и действията, предприети за ангажиране на заинтересованите страни са осигурили приобщаване и баланс на интересите на всички участници в изготвянето на Плана?

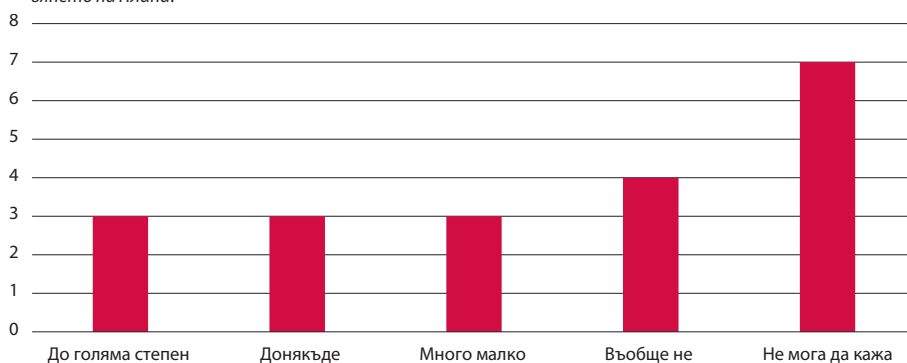
Източник: Данни на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на експертно проучване.

Въпреки че в ТПСП се споменава разработването на стратегия за приобщаване на заинтересованите страни, и в трите региона липсва структурирана рамка за консултация – схващане, споделено от повечето респонденти по време на експертните дискусии, проведени от Центъра за изследване на демокрацията за целите на настоящия доклад.

⁵ Хибридният форум на кметовете беше едно от най-значимите събития в региона, което събра представители на местните власти от 11 държави членки, вкл. от България, представители на Европейската комисия и неправителствени организации, младежки представители от студентски организации и др., за да обсъдят настоящите предизвикателства на справедливия преход, най-добрите практики и бъдещите перспективи за зелена икономика.

Фигура 5. Ангажиране на заинтересованите страни

До каква степен Вашите препоръки и коментари бяха взети предвид в процеса на консултации за изготвянето на Плана?

Източник: Данни на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на експертно проучване.

Регионални послания за декарбонизацията

Декарбонизацията на най-уязвимите от гледна точка на прехода български региони все още се възприема като заплаха от местните общности, регионалните политици и синдикатите. Това се дължи най-вече на факта, че възможностите, свързани с прехода, целите и ползите от политиките на ЕС за декарбонизация и необходимостта България да ускори прехода към по-зелена икономика не са били ефективно обсъдени. Резултатите от експертното проучване ясно показват, че целите и политиките за декарбонизация не са били разбрани и почти не са били представени на регионално равнище. Дискусията около прилагането на Европейския зелен пакт е описана като външнополитически дневен ред, *наложен от европейските бюрократи и политическия елит в София*, който ще унищожи икономическото благосъстояние и възможностите за развитие на регионите. Липсата на информация и спадът на доверие се задълбочава именно поради липсата на последователна стратегия за ангажиране на заинтересованите страни от страна на българското правителство. Някои от участниците в експертното проучване от тези региони съобщават, че не са били консултирани или ангажирани от държавните институции и са били пренебрегнати в процеса. Несъответствието между дебатите във въглищните региони и централизирания процес на вземане на решения също допринася за разпространението на дезинформационни послания. Тези разкази представят прехода от изкопаеми горива и въглеродоемки отрасли като основна причина за повишаване на цените на електроенергията, а оттам и на равнището на енергийна бедност.

Липсата на последователна комуникационна стратегия и реална ангажираност от страна на българските правителства към местните заинтересовани страни и засегнатите общности допълнително подхранва дезинформацията във въглищните региони. Тя, от своя страна, се отразява в електоралната подкрепа за политическите партии, които се противопоставят на прилагането на Европейския зелен пакт. Тази тенденция е видима и в други страни от Централна и Източна Европа, където общностите с традиционни въглеродно-интензивни сектори не желаят да се откажат от дълбоко вкоренени социо-културни навици, свързани с тези индустрии. Тези общности възприемат прехода не само през призмата

на загубата на работни места, но и като загуба на своето културно наследство и идентичност. Нещо повече, заетостта в тези сектори е осигурявала достойни условия на живот и труд, както и висока добавена стойност за регионите.

Адекватност на целите за ангажиране на заинтересованите страни

Половината от анкетираниите експерти потвърждават, че основните цели на процеса на консултации са били да се изпълнят официално изискванията, заложи в Регламента за управление на Енергийния съюз, и да се гарантира легитимността на мерките в Плановете. Седем от двадесетте експерти смятат, че придобиването на информация за местните реалности е основна цел, а само шестима от тях са на мнение, че основен мотив за консултациите е да се осигури по-голяма обществена подкрепа за мерките, включени в Плановете. Разнопосочните отговори разкриват, че за повечето от респондентите целите на консултациите не са били съвсем ясни.

Прозрачност и приобщаване на заинтересованите лица

Нивото на прозрачност и ангажиране на заинтересованите страни въз основа на цялостното им възприятие е оценено като ниско. Първоначалното официално съобщение на правителството е, че Плановете ще бъдат готови през януари 2022 г., но първият проект на документите е публикуван едва на 2 август 2022 г. Краткият двуседмичен период на обществени консултации в разгара на лятото е основна пречка за включването на широк кръг заинтересовани страни и организации на гражданското общество. Повечето от представените становища и мнения на заинтересованите страни не са публикувани на официалния уебсайт след периода на консултациите, което е друго сериозно препятствие пред прозрачността на процеса.

Мнозинството от участниците в проучването съобщават за липса на ангажираност, диалог и прозрачност в процеса на консултации със заинтересованите страни, най-вече поради нежеланието на правителството да включи регионалните власти и групите на гражданското общество. Според някои от участниците в публичните консултации, разработването на консултантските междинни и окончателни доклади не е извършено в сътрудничество с независими експерти от най-ключовите заинтересовани страни. Някои групи от заинтересовани страни са се чувствали по-малко ангажирани и подчертават липсата на социално-икономически анализ, който да подобри оценката на нуждите на ТПСР. Заинтересованите страни се оплакват и от липсата на обратна връзка за включването на техните предложения в докладите за оценка. Те са критични и към липсата на публичност на обратната връзка и коментарите на Европейската комисия по Плановете.

Докато някои организации съобщават за непоследователност в прилагането на принципа на партньорство, други посочват, че той е бил при-

ложен адекватно от консултанта в началната фаза, както и във фазата на подготовка на проекта на Плановите от кабинета на предишния заместник министър-председател по политиките в областта на климата.

Повече от половината от анкетираниите заявяват, че процесът на ангажиране на Териториалните планове за справедлив преход не е постигнал или е постигнал само крехък баланс в отразяването на интересите на заинтересованите страни. Те съобщават още, че коментарите и препоръките им не са били отразени в окончателния вариант на Плановите и че е имало заинтересовани страни, чиито интереси не са били взети предвид, въпреки участието им в процеса.

Каре 1. Подход „отдолу-нагоре“ към консултациите със заинтересованите страни в Перник със силен акцент върху участието на младите хора и местните зелени икономически решения

От самото начало община Перник прилага активен и консултативен подход „отдолу-нагоре“, насочен към по-широко участие на гражданското общество и заинтересованите страни, включително МСП и представители на тежката промишленост. Дискусиите се отличат със силен акцент върху включването на младежите във всички въпроси, свързани със справедливия преход, и осигуряването на разяснителна кампания на високо равнище. Това е първата община, която създава Консултативен комитет за младежка политика и открива Международен младежки център в Перник.

Успоредно с официалните консултации на РwС в Перник са се провели допълнителни срещи на местните заинтересовани страни, инициирани и вдъхновени предимно от граждански организации в региона и подпомагани от общината, в които активно участват младежки колективи, НПО и аналитични центрове. Един от най-забележителните е младежкият диалог в Перник в рамките на проекта „GENERATION GREEN – младежката визия за прехода към кръгова и нисковъглеродна икономика“,⁶ финансиран по програма „Еразъм+“. Допълнителни дискуссионни форуми и инициативи, прилагащи подход „отдолу-нагоре“ са организирани от местни инициативи на гражданското общество, като „Дишай Перник“, местните представителства на „Грийнпийс“, WWF България и „За Земята“. Тези инициативи са ръководени почти изцяло от местните организации на гражданското общество и не са получили обществена подкрепа от националните институции. Препоръките в проект-версията на ТПСР, дадени от местните участници, са взети предвид частично. Въпреки това стратегическият документ остава неясно формулиран, тъй като досега не са разработени конкретни проекти или инициативи.

Местните уязвими групи (работници, представители на синдикатите и други лица, зависими от въглищната индустрия), както и местните бизнес лидери не са били мотивирани да участват в дебатите. Освен това

⁶ ЕПИ, „Зеленият преход“ през погледа на младите хора“, 11 декември 2020.

т.нар. „труднодостъпни“ групи (напр. младежи, селски общности и др.) не са били включени в процеса чрез подходящи канали. Националните и регионалните власти дори не са намерили за необходимо да ангажират тези групи. Всеки опит на местните НПО да ангажират младежките групи в Стара Загора е срещал силна съпротива и скептицизъм от страна на местните власти.

Тъй като уязвимите групи, жените и младежите не са били ангажирани в достатъчна степен, цялостната оценка на процеса на приобщаването е слаба. Влиянието на заинтересованите страни в процеса на консултации е в значителна степен дебалансирано. Представянето на интересите на определени частни лобистки групи и на собствениците на въглищните електроцентрали надделява над гласа на малките и средни предприятия и уязвимите групи. Това прозира и в липсата на ясни критерии за подбор на приоритетите за справедлив преход, очертани в Плановете, както и в силния акцент върху големи инфраструктурни проекти без ясни етапи, проектни цели, срокове, социално-икономическа обосновка и устойчивост, които също така концентрират финансовите ползи от ТПСР в ръцете на утвърдени частни интереси в регионите.

Методи за ангажиране на заинтересованите лица

Повечето заинтересовани страни съобщават, че в процеса на тяхното приобщаване е преобладавала еднопосочната комуникация като имейли, публикуване на доклади и съобщения. Ефективните методи за ангажиране – като например участието на заинтересованите страни в процедурите за вземане на стратегически решения в региона – са били прилагани еднократно или въобще не са. Не са използвани и техники за прогнозиране с участието на заинтересованите страни за разработване на съвместни визии за развитието на регионите.

Преобладаващото мнозинство изтъква лошата комуникация между Министерството на енергетиката и Министерството на регионалното развитие и необходимостта от по-активно участие на централните органи в Комисията за наблюдение на развитието на селските райони и областните комисии за справедлив преход (ОКСР) за Югоизточен и Югозападен регион. Преобладаващото мнение сред участниците в проучването е, че консултациите със заинтересованите страни е трябвало да бъдат проведени по-адекватно в съответствие с изискванията за разработване на стратегическите документи. Ограниченото и непоследователно използване на различни инструменти за комуникация, еднопосочният процес на комуникация, както и ограниченото ангажиране на уязвимите групи и техните нужди предполагат ниско равнище на ангажиране.

Слабата оценка на процеса на приобщаване на заинтересованите страни може да се обясни с взаимозависимостта между популизма, скептицизма по отношение на климата и ниското ниво на политическа подкрепа за климатичните политики и тези в областта на околната среда.⁷ Силно

⁷ Lockwood, M., "Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages", In: *Environmental Politics*, vol. 27, issue 4, 2018; Huber, R., "The role of populist

централизираният механизъм на управление за разработване на стратегически политики за преход към нисковъглеродна икономика, спадът на доверието в публичните институции и липсата на основан на факти диалог за устойчиви енергийни алтернативи създават благоприятна почва за разпространение на климатичен скептицизъм в България. Политиката за постепенното спиране на използването на въглища до голяма степен се оформя от властовите елити, свързани със съществуващи бизнес схеми, които блокират напредъка на по-амбициозни политики за декарбонизация.⁸ Мрежите за завладяване на държавата разпространяват дезинформационни послания, свързани с процеса на справедлив преход. Те се базират на всяване на страх от високите разходи за осъществяване на прехода на фона на широко разпространената енергийна бедност и социално изключване. Това доведе до политическа инерция, при която политическите актьори избягват темата, дори когато са налице достатъчно ресурси за трансформация на най-уязвимите общности и разгръщане на техния потенциал за икономически растеж чрез алтернативен модел на развитие.

Стълб 2: Амбиция за декарбонизация

Одобряването на по-амбициозните цели на ЕС за намаляване на емисиите до 2030 г., климатичните правила във Фонда за справедлив преход и целия пакет от стимули на ЕС ще изисква от държавите членки да приведат процеса на икономическо реструктуриране в съответствие със засилените цели на ЕС за декарбонизация. Те вече са заложили в основния регламент на Фонда за справедлив преход.⁹ Като основна цел в него се определя насърчаването на инвестициите в разгръщането на технологии и инфраструктура за достъпна чиста енергия, в намаляването на емисиите на парниковите газове, енергийната ефективност и възобновяемата енергия, както и подкрепата за дейности в областта на кръговата икономика. Освен това Териториалните планове за справедлив преход трябва да съдържат график на прехода, съобразен с последната версия на интегрираните национални планове в областта на енергетиката и климата. ТПСП трябва да установят синергии с други съответни програми на ЕС и стълбове на Механизма за справедлив преход, за да се повиши съгласуваността на политическите действия и да се покрият установените регионални нужди.

Съставянето на карта на политиките и целите за декарбонизация не е водещ фактор в процеса на консултации за справедлив преход. Социално-икономически съображения са били приоритизирани пред въпросите на околната среда, а устойчивостта не е била включена като основен

attitudes in explaining climate change skepticism and support for environmental protection", In: *Environmental Politics*, Vol. 29, Issue 6, 2020.

⁸ Stefanov, R., and Vladimirov, M., "Bulgaria and the South Stream Pipeline Project: At the Crossroad of Energy Security and State Capture Risks", In: *Suedosteuropa Mitteilungen*, vol. 5-6, 2014; Стефанов, Р. и др., *Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България*, София: Център за изследване на демокрацията, 2014.

⁹ EUR-lex, *Предложение за регламент на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Фонда за справедлив преход*, COM/2020/22.

критерий за избор в приоритетите и мерките на Плановете. Това е резултат от големите пропуски в знанията и информацията за нисковъглеродните решения сред представителите на българските институции на различни управленски равнища. Пресечната точка между политиките на ЕС за декарбонизация, зелената икономическа трансформация, разгръщането на иновационния потенциал на регионите и насърчаването на регионалната конкурентоспособност не е била движеща сила в обмислянето на Плановете. Това, което преобладава, е липсата на осведоменост и разбиране по темата за енергийния преход и неговото въздействие върху регионалното икономическо развитие. Те са резултат от ниското ниво на образование, ограничената обществена информация по темата и ниското доверие в националните институции и политици.

Преобладава скептичното отношение към жизнеспособността на процеса на енергиен преход, което се разглежда като пречка за реалното участие на заинтересованите страни при определянето на целите на зелената икономическа диверсификация. Секторните цели и показателите за изпълнение, свързани с политиките и мерките за декарбонизация, включени в ТПСП, са оценени като вариращи от „слабо“ до „умерено амбициозни“. Що се отнася до приноса им за намаляване на емисиите на парникови газове, анкетиранияте заинтересовани страни смятат, че те имат само частично и дори слабо въздействие. Въпреки че се приема, че широко формулираните програмни приоритети и мерки допринасят до известна степен за изпълнението на националните приоритети за декарбонизация, тяхното въздействие е трудно да се определи количествено и да се оцени поради липсата на конкретни показатели за изпълнение в Плановете.

Национална стратегия и график за постепенно прекратяване на използването на въглища

България все още не разполага с дългосрочна национална стратегия за прекратяване използването на въглища. В *Националния план за възстановяване и устойчивост* се предвижда разработването на два сценария за отказ от въглищата – един по-амбициозен със срок до 2030 г. и друг със срок не по-късно от 2038 г. Въпреки че 2038 г. е посочена в ТПСП като най-късната дата за отказ от въглищата, тя все още подлежи на одобрение от Народното събрание въз основа на двата сценария, които ще бъдат разработени от Комисията за енергиен преход като част от Консултативния съвет към Министерския съвет за прилагане на Европейския зелен пакт.

Въглищните електроцентрали вече бързо се превръщат в ненужни активи. През последното десетилетие комбинираният коефициент на натоварване на въглищните електроцентрали в България намалява, като през 2020 г. е малко над 50%. „Марица-изток 2“, най-голямата електроцентрала с номинална мощност 1,6 GW, през последните години реализира постоянни загуби, които към второто тримесечие на 2021 г. възлизат на над 700 млн. евро.¹⁰ Същевременно *Националният план за възстановяване и устойчивост* се ангажира да не удължава дългосрочните договори за

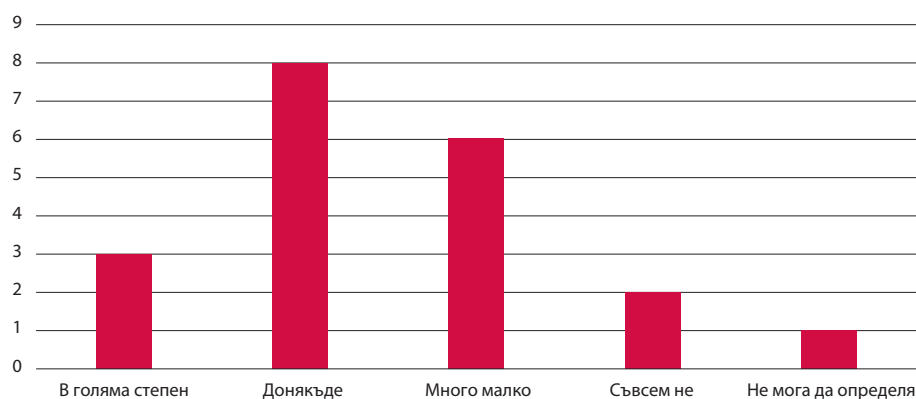
¹⁰ Рангелова, К. и др., *Устойчиво възстановяване и дългосрочна декарбонизация на Югоизточна Европа*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021.

изкупуване на електроенергия от „Марица-изток 1“ (AES – Гълъбово) и „Марица-изток 3“ (Contour Global) след изтичането им, съответно през 2024 г. и 2026 г. Очаква се прекратяването на дългосрочните договори на двете въглищни централи с обща мощност от 1,6 ГВт да намали значително тяхната рентабилност при липса на преки субсидии.¹¹ Взети заедно, регулаторните и непреките субсидии възлизат на приблизително 800 млн. евро за периода 2021 – 2022 г., което представлява 1,2% от БВП на страната.¹²

Фигура 6.1. Оценка на амбицията за декарбонизация на ТПСП

До каква степен смятате, че целите и мерките, заложи в Плана, ще допринесат за постигането на националните цели за декарбонизация?

Намаляване на емисиите на парникови газове от промишлени съоръжения

Източник: Данни на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на експертно проучване.

На този фон рязкото покачване на цените на електроенергията от лятото на 2021 г. насам накара електроцентралите, работещи с лигнитни въглища, да увеличат производството си с поне 20%. Тяхното производство стана много печелившо, въпреки че двата независими производителя на електроенергия от лигнитни въглища – ТЕЦ „Марица-изток 1“ (AES – Гълъбово) и „Марица-изток 3“ (Contour Global) – продължават да получават подкрепа за разполагаем капацитет от енергийния регулатор и финансиран от Фонд „Сигурност на електроенергийната система“ (ФСЕС).

Увеличаването на производството на електроенергия от лигнитни въглища е в пряк разрез с ангажимента по *Националния план за възстановяване и устойчивост* за намаляване на емисиите на парникови газове с 40% до 2026 г. Синдикатите, собствениците на въглищни електроцентрали и дори Електроенергийният системен оператор се противопоставят на затварянето на въглищните ТЕЦ-ове. Това означава, че за да бъде постигната целта от 40%, правителството ще трябва да продължи да предоставя субсидии под формата на механизъм за капацитет, който да държи електроцентралите отворени в часовете на върхово потребление. Съгласно законодателството на ЕС обаче всички електроцентрали с емисии на CO₂ над 550 г/КВтч, т.е. всички въглищни централи в България, няма да могат да получават държавна помощ след 2025 г. Освен това продължаването на цялостната подкрепа за въглищните електроцентрали би могло да отклони важни средства от разработването на икономически и екологич-

¹¹ Ibid.

¹² Въз основа на изчисленията на Центъра за изследване на демокрацията.

но привлекателни алтернативи и по този начин да застраши изпълнението на целите за декарбонизация в регионите. Графикът за поетапно преустановяване на употребата на въглища се разглежда като решаваща предпоставка за постигане на дълготрайни ефекти от декарбонизацията.

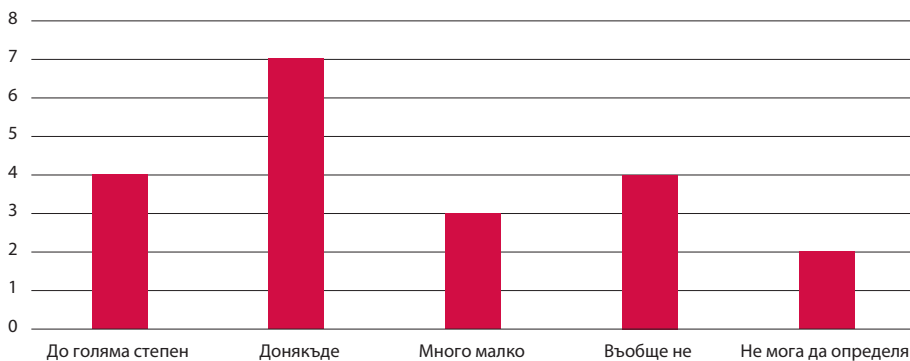
Амбиция за декарбонизация и устойчивост на Плановете

Един от най-важните критерии за ефективността на ТПСП е равнището на амбиция и потенциалът за декарбонизация на техните устойчиви енергийни цели, свързани с производството на енергия от възобновяеми източници, енергийната ефективност и, в по-общ план, с инвестициите в нисковъглеродна инфраструктура и промишленост. Въз основа на различните показатели за ефективност, амбицията за декарбонизация на трите плана може да бъде класифицирана в диапазона между „ниска“ и „средна“, а тяхната всеобхватност попада в категорията „ниска“.

Фигура 6.2. Оценка на амбицията за декарбонизация на ТПСП

До каква степен смятате, че целите и мерките, заложи в Плана, ще допринесат за постигането на националните цели за декарбонизация?

Времева рамка/стратегия за постепенно премахване на въглищата в електроенергийния сектор

Източник: Данни на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на експертно проучване.

Възприятието на заинтересованите страни за нивото на амбиция за декарбонизация и осъществимостта на предложените стратегически приоритети и мерки в Териториалните планове се различават значително помежду си.¹³ Докато синдикатите и институтите, свързани с електроенергийните дружества, разглеждат целите за декарбонизация в ТПСП, включително ангажимента за намаляване на годишните емисии на въглероден диоксид от електроенергийния сектор с 40% до 2026 г. (в сравнение с 2019 г.), като подкопаване на сигурността на доставките, енергийния сектор и пазара на труда, то екологичните НПО и академичните експерти настояват за по-твърди ангажименти. За мнозинството от заинтересовани страни, пряко или косвено свързани с въглищната и енергийната промишленост, е необходимо удължаване на срока за поетапно спиране на използването на въглища и предоговаряне на ангажиментите на правителството към ЕС.

¹³ Това може да се види и в становищата на различните заинтересовани страни в отговор на публичните консултации за териториалните планове за справедлив преход.

Основен акцент във всички Териториални планове за справедлив преход е разработването на цялостен план за рекултивация на въглищните мини на регионално ниво. Въпреки че този план е оценен положително от гражданските организации и Европейската комисия, целите за рекултивация в ТПСП трябва да бъдат по-конкретни. Нужно е картографиране на районите за рекултивация, което да е извършено през последните 15 години, както и оценка на необходимите разходи и етапи за въвеждане на процеса през следващото десетилетие, като се определят наличните средства и финансовите дефицити за процеса. Предложените мерки за рекултивация в ТПСП, включително подкрепа за разработване на концепция и план за рекултивация, както и подобряване на рекултивирани земи за специфични икономически дейности, като например за индустриални зони, ВЕИ мощности или устойчиво използване на земеделски земи, не са успели да разработят природосъобразни решения, които да позволят цялостно възстановяване на екосистемата, включително в районите, косвено засегнати от дългогодишните дейности на добив и изгаряне на въглища. Те биха могли да включват мерки, които допринасят за по-доброто поддържане на екосистемите чрез възстановяване на ландшафтите, подобряване на задържането на вода, поглъщане на въглерод, регулиране на микроклимата и др.

Що се отнася до обхвата на показателите за устойчивост, повечето мерки в Плановите са насочени към намаляване на емисиите на парникови газове в енергийния сектор и не обхващат емисиите от други икономически дейности. В Плановите липсват и екологични показатели, свързани с въздействието на енергийния сектор върху замърсяването на въздуха, водата и почвата. Поради това показателите за резултатите следва да включват и показатели за замърсяването на въздуха, като например „очаквано подобрене на качеството на въздуха“ (т.е. нива на концентрация на фини прахови частици – ФПЧ10, измерени в mg/m^3). Тъй като пределно допустимите стойности за прахови частици (ФПЧ10) и серен диоксид (SO_2) в атмосферния въздух в трите региона постоянно се превишават, от решаващо значение е в Плановите да бъдат разработени конкретни мерки и действия, които да допринесат за подобряване на качеството на въздуха.

В Плановите липсват и изисквания за инвестиции в биогаз/биометан, които биха могли да бъдат важен компонент за бъдещото икономическо развитие на тези предимно селскостопански райони, докато могат да бъдат въведени подходи за управление на отпадъците, при които те да бъдат използвани в системи за производство на възобновяема енергия. Плановите следва да развият и по-широко прилагане на термопомпени системи за индивидуални и местни отоплителни инсталации в комбинация с използването на възобновяеми енергийни източници и съхранение на топлинна енергия, за да се намали зависимостта от природен газ в отоплителния сектор.

Въпреки липсата на конкретни показатели за енергиен преход, в ТПСП са заложили високи цели за производство на ВЕИ енергия, като например 15,33 ТВтч годишно. Набляга се на създаването на индустриални паркове за климатично неутрални технологии, разработването на схема за подпомагане на фотоволтаични паркове в комбинация с батерийни системи с интегрираното използване на зелен водород, както и произ-

водството и разпределението на биометан и енергия от вятъра в рамките на Стълб 1 „Индустрия за устойчиви енергийни решения“ от Плановете. Целта на ТПСР е да се пренасочи работната сила във въглищния сектор към цялата верига на доставки за производство на ВЕИ оборудване. В приоритетите на програмите в ТПСР е включено и разгръщането на водородния потенциал на регионите. Някои от заинтересованите страни посочват необходимостта от пилотно съоръжение за производство на зелен водород и разработване на свързан с него център за научноизследователска и развойна дейност.

Въпреки че инициативите в областта на възобновяемата енергия и визитите за зелен водород са добре представени в ТПСР, липсата на показатели за изпълнение и секторни цели за различните подотрасли поставя под въпрос изпълнението на амбициозните цели за интегриране на мощности, базирани на ВЕИ, системи за съхранение на енергия и общо намаляване на емисиите. В Плановете не са определени и критерии за устойчивост за подбор на проектите на по-късен етап, както и липсва технологична пътна карта за тяхното изпълнение. В настоящия проект на Плановете не са предвидени мерки за изграждане на капацитет на общинските администрации за планиране и управление на нисковъглеродни проекти в градовете, както и за разработване на целенасочени програми за подпомагане на местните земеделски стопани и развитието на биологичното земеделие и производството на храни.

Друга ключова слабост в управлението на Плановете е липсата на механизми за овластяване на потребителите за участие в свободния енергиен пазар чрез децентрализирано производство на енергия от ВЕИ. Териториалните планове за справедлив преход следва да се възползват от синергията и взаимното допълване на мерките и да разработят допълнителни механизми за подкрепа на просуматорите и енергийните общности. Основен пропуск е и липсата на мерки за намаляване на енергийното потребление и развитие на решения за енергийна ефективност, включително развитие на възможностите за кариера в областта на енергийната ефективност в сградния, промишления и транспортния сектор.

Необходими са и по-конкретни мерки за насърчаване на научните изследвания и развитието на технологиите за улавяне, съхранение и използване на въглеродния диоксид, въпреки че понастоящем те не отговарят на устойчивата таксономия на ЕС.

Подкрепа за политиките за възобновяема енергия и мерки за енергийна ефективност

По отношение на подкрепата за съществуващите и допълнителните ВЕИ политики, оценени като възможности за финансиране на проекти, основани на ВЕИ и на енергийна ефективност, Плановете разкриват смесена картина. Що се отнася до националната рамка за подкрепа на ВЕИ, България е изостанала в сравнение с други страни от ЕС. Последните директиви на ЕС за ВЕИ и части от директивите на ЕС за вътрешния енергиен пазар все още не са транспонирани в българското законодателство. В същото време България има едни от най-ограничаващите адми-

нистративни процедури в ЕС за инсталиране и експлоатация на малки съоръжения за производство на енергия от ВЕИ, особено по отношение на осигуряването на достъп до мрежата и експлоатацията на електроенергийната система.¹⁴ Собствениците на ВЕИ инсталации са длъжни да внасят и множество данъци, такси и административни налози (такса за достъп, 5% данък върху приходите от продажба на излишната електроенергия и 10% корпоративен данък върху приходите от продажба на електроенергия), които в някои случаи надвишават печалбите от продажбата на излишната електроенергия.

При малките ВЕИ регулациите и административните пречки са още по-сериозни. Липсата на целенасочени финансови механизми и на елементарна информираност за функционирането и нормативните изисквания за създаването на ВЕИ общности, затрудняват процеса на децентрализация на електроенергийните доставки. В резултат на това в страната няма правна рамка и правна дефиниция за просуматори и енергийни общности. Прилагането на *Директивата за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници (RED II)* само по себе си няма да бъде достатъчно за създаването на цялостна политическа рамка за енергийните общности в България, тъй като е необходимо да се актуализират и синхронизират и различни закони, подзаконовни актове и наредби. Липсата на ясни разпоредби за възможностите на енергийните общности да продават излишната енергия на мрежата е основен пропуск, който трябва да бъде отстранен. Освен това българските финансови институции не са активни в кредитирането на малки проекти за ВЕИ и на енергийните общности в България.

За да се преодолее този недостиг на средства, *Националният план за възстановяване и устойчивост* включва някои решения в подкрепа на нисковъглеродната енергия, насочени към малките производители и децентрализираните системи, като например мерки за енергийна ефективност на еднофамилни къщи, въвеждане на регулаторна рамка за нетно измерване и споделяне на енергия, както и подкрепа за малки ВЕИ проекти чрез отпускане на 25% от необходимия бюджет за инсталиране на централи с мощност под 5 МВт. НПВУ увеличава и дела за финансиране на соларни панели на покриви и термопомпи в жилищни сгради от 20 млн. лв. на 140 млн. лв., както и покриването на тези разходи за енергийно бедните домакинства на 100%. Въпреки това фокусът на нисковъглеродните мерки в електроенергийния сектор в НПВУ остава върху финансирането на една мащабна тържна процедура за инвестиции в големи ВЕИ централи със задължителна квота за инсталирани мощности за съхранение. Проектът за инсталиране на 1,4 ГВт в нови ВЕИ поставя силен акцент върху съхранението на електроенергия и изисква много висок минимален праг за капацитет за съхранение – 30% от капацитета на цялата централа. Подобен модел на финансиране осигурява дискриминационна подкрепа за най-големите ВЕИ инвеститори вместо да насърчи разгръщането на потенциала за децентрализирано електроенергийно производство. Българският парламент прие и законодателна рамка, опростяваща правилата за присъединяване и експлоатация на фотоволтаични електроцентра-

¹⁴ Кръгла маса „Децентрализация и демократизация на българския електроенергиен сектор“, Народно събрание на Република България, 27 ноември 2018.

ли за собствени нужди, което улесни инсталирането на слънчеви панели на покривите и фасадите на жилищните и търговските сгради.

В Териториалните планове за справедлив преход няма подробна информация за размера на финансовата подкрепа или конкретните проектни предложения за прилагане на мерки за подкрепа на ВЕИ. Освен това, в Плановете не са включени мерките, свързани с енергийна ефективност и с намаляване на енергийното потребление, което означава, че равнището на подкрепа може да се оцени като ниско или липсващо на този етап от разработването на ТПСП.

Подкрепата за малки ВЕИ е доста ниска поради по-големия акцент върху големите инфраструктурни проекти, които осигуряват преференциално третиране на малка група инвеститори във ВЕИ. Плановете включват мерки за подкрепа, като например разработване на схема за соларни паркове в комбинация със съхранение на енергия, интегрирано използване на зелен водород и производство и рециклиране на оборудване за съхранение. Плановете обаче не предоставят повече подробности за това, в какво ще се състоят тези схеми и как ще бъде разработена тръжната процедура. Това се отнася и за подкрепата за създаване на индустриални паркове за чисти технологии (с нулеви емисии), където липсва конкретно разпределение на средствата.

Според заинтересованите страни, участвали в процеса на консултации, ТПСП трябва да включват по-строги разпоредби за административна подкрепа, както и инфраструктурни и данъчни стимули за разширяване на нисковъглеродните индустрии. Развитието на производствени мощности, базирани на ВЕИ, не трябва да се ограничава само до фотоволтаици, а трябва да подкрепя по-широка диверсификация на производствения микс, както на местно, така и на национално равнище. Необходима е и по-всеобхватна реформа за подкрепа на домакинствата за инвестиции във ВЕИ, включително подобряване на мерките за енергийна ефективност, електрифициране на отоплението и разработване на механизми за подкрепа на енергийните общности. Заинтересованите страни изтъкват и необходимостта от прилагане на по-ефективно енергийно управление с помощта на цифрови технологии и интелигентни мрежи за намаляване на потреблението на електроенергия, за намаляване на технологичните загуби в преносните системи и за подобряване на автоматизацията на дейностите по управление на енергийното потребление. Това минава през мерки, които подкрепят развитието на електроразпределителните мрежи с ниско напрежение, които в Плановете понастоящем липсват.

Стълб 3: Потенциал за зелена трансформация

Преходът към въглеродна неутралност в засегнатите региони ще доведе до значителна загуба на работни места не само във въглищните мини и електроцентралите, но и в други въглеродно интензивни отрасли (напр. химическата промишленост, металообработването, циментовата промишленост, инженерните и строителните фирми и транспортния сектор). За да се съживи местната икономика в тези региони, следва да се мобилизират значителни инвестиции за стимулиране на техния иновационен потенциал, растежа на МСП, изграждането на нова инфраструктура и предоставянето на финансови и регулаторни стимули за местните предприемачи. Инвестиционните приоритети следва да бъдат съобразени с актуализираните стратегии на държавите – членки на ЕС, в областта на промишлеността и интелигентната специализация и да предвиждат разработването на специални микрогрантове и иновативни финансови схеми за децентрализирани устойчиви решения. Централизираното планиране с подход „отгоре-надолу“ на Териториалните планове за справедлив преход потенциално би могло да благоприятства разработването на малък брой големи проекти и подкрепата само на големите бизнеси.

В регламента за Фонда за справедлив преход изрично се посочва, че една от основните му цели е насърчаването на икономическата диверсификация и засилването на научните изследвания и иновациите в областта на съвременните и устойчиви технологии. Обхватът на подкрепата в рамките на JTF¹⁵ поставя силен акцент върху дейности, свързани с МСП и стартиращи предприятия, които допринасят за трансфера и внедряването на технологии със силен акцент върху възобновяемата енергия, намаляването на емисиите на парникови газове и засилването на кръговата икономика. Рамката за сравнителен анализ определя конкретни показатели за измерване на обхвата, амбицията и потенциалното въздействие на ТПСР за постигане на тези широки цели.

Социално-икономически аспекти

Социално-икономическите аспекти на прехода не са разгледани в достатъчна степен в ТПСР. Въпреки че частично са въведени критерии за преквалификация и нови работни места, те нямат ясна насока и визия. Освен това мерките не са в синхрон с дългосрочните цели за регионалното развитие и социално-икономическите характеристики на регионите. На първо място, трите стратегически документа не съдържат задълбочен социално-икономически анализ на въздействието на прехода, включително предварителна оценка на регионалния потенциал за създаване на работни места, на въздействието върху инвестициите/работните места/данъчните приходи, оценка на потенциалния брой работни места в

¹⁵ EUR-lex, Предложение за регламент на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Фонда за справедлив преход, COM/2020/22.

нискowęглеродните отрасли, анализ на вида на работните места, които ще изчезнат, както и на цялостното търсене на нови умения.

В трите най-уязвими региона броят на пряко засегнатите служители е около 14 000, като около 75% от тях работят в сектора на добива на лигнитни въглища, а останалите 25% – в електроцентралите. Около 20% от работниците са на възраст над 55 години.¹⁶ По отношение на броя на заетите лица съществуват значителни различия между регионите.

Таблица 1. Очаквани загуби на работни места в резултат на постепенното преустановяване на използването на въглища и държавни плащания за компенсиране на загубените работни места, България

Индустриален сектор	Брой загубени работни места		Нужди от финансиране (в млн. евро)
	< 55 години	55 години или повече	
Електроцентрали	1943	412	220
Мини	9705	2058	
Общо преки работни места	11648	2470	
Косвени работни места	29120		141
Общи нужди от финансиране за преквалификация и ранно пенсиониране			361

Източник: Център за изследване на демокрацията въз основа на корпоративни бази данни и преглед на типични компенсационни механизми в други въглищни региони на ЕС.

Затварянето на централите и свързаните с тях мини за лигнитни въглища ще окаже непряко въздействие върху още 29 000 работни места в свързаните отрасли.¹⁷ Това би наложило разработването на целеви програми за преквалификация и програми за заместване на работни места за всички работници под 55 години. Разходите за такива правителствени инициативи биха възлезли на около 361 млн. евро, което включва и разходите за ранно пенсиониране.¹⁸

Профсъюзите обикновено оспорват тези цифри, като вместо това твърдят, че ако бъдат затворени въглищните електроцентрали и мините за лигнитни въглища, ще бъдат загубени най-малко 100 000 работни места. Тази оценка противоречи на данните на дружествата в търговските регистри за броя на заетите лица и вероятно е завишена, тъй като синдикатите често включват работни места, които са само частично свързани с уязвимите отрасли.

Стара Загора е регионът, който е най-силно засегнат от прехода и има най-голям брой работници във въгледобивния сектор. В същото време този регион е и най-динамично развиващият се, поради което има добър потенциал да поеме работниците от въглищния сектор, съкратени поради постепенното спиране на производството.

¹⁶ Szabo, L. et al., *Accelerated Lignite Exit in Bulgaria, Romania and Greece*, REKK, 2020.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

Набелязаната стратегия за диверсификация и адаптиране на предприятията към икономическия преход като част от **Стълб 3 „Диверсификация на местната икономика“** в ТПСП е силно фокусирана върху бизнес секторите с най-висока добавена стойност и определяни като приоритетни за регионите, като мехатроника, химическа промишленост, селско стопанство, промишлени ИКТ решения, производство на електрически компоненти и възобновяема енергия. Въпреки че стратегията в общи линии определя секторите с най-голям потенциал, предложените мерки не включват конкретни цели и срокове за програмите за преквалификация и алтернативна заетост.

Стълб 2 „Социална подкрепа и подкрепа за заетостта“ на Плановите не идентифицира социално-икономическите последици от прехода върху регионите и не включва специални мерки за тяхното смекчаване, освен чрез подкрепа на заетостта. Мерките, определени в този Стълб, не разглеждат необходимостта от допълнителна подкрепа за:

- членовете на семействата на работниците, пряко заети във въгледобивната и въглеродно интензивната промишленост;
- уязвимите потребители на енергия, които могат да бъдат непропорционално засегнати от потенциалното увеличение на цените на електроенергията в резултат на постепенното спиране на въглищата;
- най-уязвимите общности в регионите, които са косвено зависими от въглеродно-интензивните дейности, включително в сферата на услугите, свързани с въгледобивния сектор.

Мерките в рамките на Стълба „Социална подкрепа и подкрепа за заетостта“ се ограничават само до създаването на междурегионални центрове за професионално обучение и образование (ПОО), чиято основна целева група ще са миньорите и служителите в електроцентралите, както и уязвими млади мъже като допълнителна група. Обхватът на инициативите за обучение и преквалификация на целевите групи не включва други уязвими социални групи, включително жени и маргинализирани общности.

Повечето заинтересовани страни са съгласни, че ТПСП предоставят необходимите политически инструменти за подпомагане на работниците във въглеродно-интензивните отрасли при намирането на нови работни места. Те считат, че предложените мерки за преквалификация и обучение са в състояние да отговорят на нуждите на засегнатите от прехода лица. Участниците в проучването обаче изразяват скептицизъм относно способността на Плановите да предложат адекватни мерки за създаване на работни места.

В Плановите са очертани изчерпателно най-засегнатите икономически сектори в регионите, както и са идентифицирани специфичните за региона предимства и пречки пред развитието на местната икономика. Около половината от анкетираният твърдят, че предложените в Плана мерки са съобразени със спецификата на регионите, като се възползват

от техния икономически и географски потенциал, както и от профила на образованието и уменията на работещите в тях.

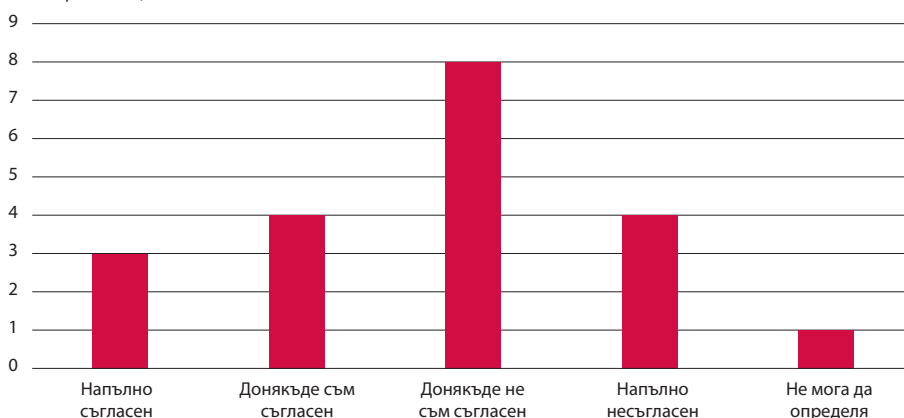
Що се отнася до програмите за обучение и образование, някои заинтересовани страни, участващи в процеса на обществени консултации, подчертават необходимостта от създаване на благоприятни условия за обучение на млади хора по теми, свързани с възобновяемата енергия, кръговата икономика и нисковъглеродното производство, в професионалните гимназии. Те следва да получат финансиране и административна подкрепа, за да актуализират учебните си програми в съответствие със съвременните нужди на енергийния бизнес. Необходимо е също така да се въведат нови университетски курсове, които да обхващат темите за устойчиво развитие и усвояването на възобновяемите енергийни източници в различни икономически области.

Икономическа диверсификация, подкрепа за МСП и иновации

Ключов елемент, който липсва в Териториалните планове за справедлив преход, е липсата на схеми за финансова компенсация за зависимите от възлицата работници, които да ги насърчават да основават стартъпи или да инвестират във вече съществуващи малки и средни предприятия. Такива програми биха могли да стимулират работниците да се включат в алтернативни икономически дейности и да развият предприемаческия потенциал на региона. Това важи с особена сила за областите Кюстендил и Перник, където съответните ТПСР не предвиждат финансова подкрепа дори за мащабни инвеститори.

Фигура 7. Потенциал за икономическа диверсификация на ТПСР

До каква степен сте съгласни, че наборът от мерки и проекти, заложи в Плана, има потенциал за зелена трансформация по отношение на предоставянето на достатъчно възможности за подкрепа на малките и средните предприятия в алтернативни сектори, така че те да се превърнат в двигател на декарбонизацията?

Източник: Данни на Центъра за изследване на демокрацията, базирани на експертно проучване.

Процесът на справедлив преход надхвърля компенсациите за работниците и включва създаването на институционализирана структура за подкрепа на най-засегнатите икономически сектори и региони. Това изисква пренасочване на потоците от финансиране към най-уязвимите области, включително минния, производствения, електроенергийния, строител-

ния и транспортния сектор, където загубената брутна добавена стойност (БДС) се оценява на 425 млн. евро, като най-силно засегнат е регионът на Стара Загора.¹⁹ Изчислено е, че за компенсирание на загубите на БДС във въглищните региони в резултат на постепенното спиране на производството са необходими инвестиции на обща стойност около 531 млн. евро. Като се включи и сумата, необходима за компенсирание на загубите на работни места, общият размер на средствата за справедлив преход възлиза на 891 млн. евро. Ако се вложат в производствени инвестиции, част от тези средства могат да бъдат предоставени под формата на заеми и други финансови инструменти. Тази сума е малка в сравнение с годишната държавна помощ за въглищната индустрия от около 1 млрд. евро (според оценките преди началото на енергийната криза в средата на 2021 г.), необходима за поддържане на работата на централите на лигнитни въглища.

Въпреки фокуса върху развитието на индустриални паркове, проекти за съхранение на батерии и създаването на водородна долина в Стара Загора, в Териториалните планове за справедлив преход липсва последователна стратегия за интелигентна специализация и подкрепа. В Плановете не се посочва кои индустриални паркове (съществуващи или нови) ще бъдат подкрепени, какви ще бъдат разходите за подобряване на индустриалните клъстери между предприятията и за модернизиране на инфраструктурата на парковете, както и на социалните и административните съоръжения.

Мерките, включени в Плановете, поставят силен акцент върху широкомащабни проекти, които са изправени пред значителни рискове, свързани с управлението, и които потенциално биха могли да бъдат от полза само за конкретни частни интереси, а не за икономиката като цяло. Пример за това е предложеното финансиране на мащабно предприятие за производство и рециклиране на батерии в Плана на Стара Загора, както и проекти за производство на зелен водород. Такива мегапроекти ще бъдат трудни за управление от българската индустрия и администрация, като се има предвид нарушаването на веригите за доставки и липсата на специална регулаторна рамка за съхранение на енергия. Малко вероятно е решенията, свързани с водорода и съхранението на енергия, да станат търговски приложими преди 2030 г., тъй като тези технологии все още не са рентабилни.²⁰

Повечето експерти са съгласни, че ТПСР не предлагат достатъчно възможности за подкрепа на МСП в нисковъглеродни бизнес сектори. Плановете няма да допринесат и за развитието на иновационни екосистеми. Съществува и необходимост от по-прозрачни и изчерпателни показатели, които да оценяват ефективността на подкрепата за МСП. Това означава в Плановете да се включат индикативни бюджети, целеви бенефициенти и показатели за успех на инициативи като подкрепа за предприемачеството и стартът екосистемата.

¹⁹ Szabo, L. et al., *Accelerated Lignite Exit in Bulgaria, Romania and Greece*, REKK, 2020.

²⁰ Център за изследване на демокрацията, *Сценарии за технологични и политически иновации за осъществяване на енергийния преход в България*, Policy Brief No.109, април 2022.

**Каре 2. Превръщането на Стара Загора във водородна долина:
път към зелена диверсификация или поредният мегапроект
за технологични решения?**

Стара Загора е първият български регион с мащабна инициатива за развитие на водородния сектор, която има за цел да превърне най-големия енергиен комплекс в България във водородна долина на стойност 15 млрд. евро.²¹ Проектът се разработва от „Холдинг Загора“ в сътрудничество с широк кръг участници от промишлеността, енергетиката и общините, включително собствениците на електроцентралите в Марица-изток – ТЕЦ (AES-Гълъбов), ТЕЦ „Марица-изток 3“ (Contour Global) и държавната ТЕЦ „Марица-изток 2“, промишлени производители, разработчици на технологии, производители на оборудване, Българския електроенергиен системен оператор (ЕСО), Българската водородна асоциация, както и общините Стара Загора, Раднево, Гълъбово, Нова Загора, Димитровград. Мощностите ще бъдат инсталирани на 25 000 хектара индустриална зона.

Като част от инициативата проектът VLion предвижда производството на 380 хил. тона водород, захранван от слънчева енергия, от които 150 хил. тона ще се използват от местната промишленост (основно за производство на амоняк и в рафинерия, работеща със синтетични горива), 36 хил. тона – за балансиране на енергийната мрежа, и 11 хил. тона – за транспортни нужди.²² Проектът предвижда износ на 180 хил. тона зелен водород през пристанищата в Бургас, Русе и Александрополис. За тази цел разработилите проекта планират да изградят допълнителна инфраструктура за пренос на водород.

VLion е сред петте проекта на европейската организация „Водородна Европа“, която се подкрепя от Европейската инвестиционна банка. Планирано е проектът да се реализира на два етапа, като създаде 7500 преки и 18 000 непреки работни места до 2033 г.

Някои от анкетираните заинтересовани страни изтъкнаха необходимостта от инвестиции в производствена линия за батерии в промишлен мащаб, която следва да бъде разработена във взаимодействие с проектите за батерии в НПВУ. Във въглищните региони има търсене на повече информационни дейности, които да имат за цел да привлекат големи технологични компании да инвестират в нови технологични решения, улесняващи процеса на преход към нисковъглеродни технологии. Такива инвестиции биха могли да включват откриването на линия за производство на електрически превозни средства, както и разработването на станции за зареждане.

Критериите за устойчивост не са включени в стратегията за развитие на малките и средни предприятия и дори не са признати като ключови

²¹ Инициатива „Водороден фар“ на Европа [[Hydrogen Europe Lighthouse Project Initiative](#)].

²² Ibid.

фактори за конкурентоспособност в мерките за подкрепа на МСП. Компонентът от ТПСР, насочен към създаване на иновации, все още е в начален стадий. В Плановите липсва концепция за насърчаване на нисковъглеродните иновации, включително данъчни облекчения и регулаторни промени, мерки за подкрепа за стимулиране трансфера на технологии от университетите и научноизследователските институти и финансова подкрепа за регионалните иновационни центрове. Липсват и мерки, свързани с изграждането на регионален административен капацитет за прилагане на иновационни политики.

Каре 3. Фокус върху по-децентрализираните местни енергийни решения в Перник

Цялостният подход към процеса на справедлив преход в Перник се основава предимно на привличането на нови инвеститори, полагането на основите на дългосрочна устойчива зелена икономическа основа за региона и създаването на стимули за зелена икономическа диверсификация, вместо да се разчита на компенсаторни схеми или програми за преквалификация.

Перник проучва местни решения от по-малък мащаб, като например разработването на децентрализираните мрежи за отопление, базирани на възобновяема енергия, във всеки квартал или в група сгради, които биха могли да образуват независима енергийна общност. Децентрализираните местни решения, включително инсталирането на термопомпи, също се разглеждат като потенциални решения за зависимата от изкопаеми горива система за централно отопление в града.

Общината също така е установила допълняемост между проектните предложения за справедлив преход и други зелени икономически инициативи, подкрепяни от фондовете на ЕС. В рамките на проекта SPRITE например, общината планира да създаде интелигентни мрежи и местни общности за възобновяема енергия, включително и като първа стъпка да стартира пилотна общност в това направление.

Повечето експерти намират, че мерките за създаване на иновации са по-скоро недостатъчни и че трябва да бъдат доразвити. Най-важните индикатори, измерващи равнището на подкрепа за регионалните иновации, т.е. делът на общото финансиране, разпределено за проекти за иновации в нисковъглеродните предприятия и кръговата икономика, и делът на проектите извън Европейската схема за търговия с емисии (ЕСТЕ), свързани с иновации в областта на зелените технологии, не могат да бъдат оценени. В настоящите версии на ТПСР няма конкретни проекти, а при приоритетите за финансиране липсва детайлно описание на бюджетите. Въпреки това, Стара Загора включва някои показатели за подкрепа на МСП, когато фирмите бенефициенти въведат иновативен бизнес процес или продукт (Планът определя цел от 30 МСП до 2029 г.). Същевременно ТПСР Перник и ТПСР Кюстендил предвиждат директна подкрепа само за 9 предприятия при създаването/въвеждането на

иновативен продукт или процес до края на десетилетието. Тези мерки са недостатъчни, за да стимулират въвеждането на нисковъглеродни иновации в местните предприятия. Някои заинтересовани страни подчертаха необходимостта от ясен план за използване на грантовете от Плановете с частни инвестиции. Финансовата подкрепа за МСП следва да бъде обвързана с конкретни мерки на ниво предприятие и да цели постигане на предложените мерки за декарбонизация.

АЛТЕРНАТИВНА ВИЗИЯ ЗА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД В БЪЛГАРИЯ

Енергийният преход в България поставя множество политически, административни, регулаторни и управленски въпроси. Използването на големите запаси от лигнитни въглища в страната за производство на електроенергия се разглежда като основна гаранция за сигурността на енергийните доставки и независимостта на националната електроенергийна система. То е и източник на доходи за няколко региона, различни предприятия и носи пряка заетост на над 14 000 работници и непряка на близо 29 000.

Преди началото на кризата с енергийните цени по-високите изисквания на ЕС за качеството на въздуха, целящи намаляването на сериозните отрицателни рискове за околната среда и здравето, свързани с експлоатацията на електроцентралите на лигнитни въглища, доведоха до постепенно намаляване на субсидиите за отрасъла. Поне от 2018 г. насам въглищният сектор е изправен и пред рязко покачване на цените на емисиите на въглероден диоксид. Тези развития, съчетани със забавеното планиране на енергийния преход от страна на българското правителство и липсата на алтернативни източници за производство на електроенергия, означават, че продължаващата зависимост от лигнитните електроцентрали започва да формира значителни финансови загуби в държавния електроенергиен сектор.

Руската инвазия в Украйна и последвалата енергийна криза превърнаха загубите на въглищните електроцентрали в огромни печалби, които отслабиха амбицията на българското правителство да изпълни ангажмента си за частично спиране на използването на въглища до 2026 г. като част от обвързващото споразумение в НПВУ. Българското правителство пое ангажимент за 40-процентно намаление на въглеродните емисии в енергийния сектор с конкретни цели за всяка електроцентрала, работеща на лигнитни въглища. Липсва яснота обаче как тези ограничения ще бъдат възможни, без да бъдат затворени напълно централите или да се разшири вече щедрата държавна подкрепа, която те получават. Ето защо настоящата базова цел за пълно преустановяване на използването на въглища е 2038 г., като правителството се опитва да отмени ангажмента си за намаляване на емисиите през 2026 г.

Българското правителство започна да настоява, че удължаването на живота на централите ще изиграе решаваща роля за гарантиране на сигурността на електроенергийните доставки не само в България, но и в целия регион на ЮИЕ. Следователно, стимулът за разработване на амбициозни и наистина трансформиращи Териториални планове за справедлив преход е намалял, което може да подкопае целия процес на преход, като заключи българските въглищни региони в изостанал модел на икономическо развитие.

Следващите препоръки могат да се разглеждат като неизчерпателен списък от предложения за подобряване на окончателния вариант на

Плановете и за изграждане на политическа воля за дългосрочна декарбонизация на българската икономика:

- Необходим е ясен график за постепенното преустановяване на използването на въглищата преди 2030 г., който да се основава на сценарии и ясни данни и доказателства. Предложената в НПВУ дата 2038 г. за извеждане на въглищата не съответства на икономическата жизнеспособност на централите и не следва да бъде приемана в ТПСП.
- Отказът от въглища следва да се ускори, за да се подобри икономическата ефективност на централите, които продължават да работят. По-ранното извеждане на електроцентралите на лигнитни въглища в България би повишило социално-икономическото благосъстояние на засегнатите региони. Това би довело и до премахване на съществуващите субсидии за производство на електроенергия от лигнитни въглища, които се оценяват на около 1 млрд. евро годишно преди скока на цените на електроенергията през 2021 – 2022 г.
- България е страната с най-високо нетно въздействие върху благосъстоянието при ранен отказ от въглища с около 500 млн. евро годишна загуба на потребителски излишък. Въздействието на ранното спиране на въглищното производство върху потребителите е по-голямо в сравнение с други страни от региона на ЦИЕ.
- Сериозното икономическо въздействие означава насочване на потоците от финансиране от Фонда за справедлив преход към най-уязвимите сектори, включително минното дело, производството, електроснабдяването, строителството и транспорта.
- Нужни са допълнителни инвестиции в редица отрасли, които са разкрили най-голям потенциал за икономически растеж. Те включват предприятия с висока добавена стойност в сферата на производството, строителството, селското стопанство и търговията. Необходими са стимули за стартиране на нови зелени предприятия в автомобилната индустрия и нейната верига на доставки, преработката на вторични суровини, услугите, научноизследователската и развойната дейност и др.
- Необходим е годишен социално-икономически анализ на потенциала за зелена икономическа трансформация и на последиците от екологичния преход. Анализът следва да включва най-малко следните елементи:
 - количествена и качествена секторна оценка на най-уязвимите сектори и на въздействието върху инвестициите/работните места/данъчните приходи;
 - определяне на най-бързо развиващите се икономически отрасли в региона;
 - включването на конкретни планове, проекти и инициативи в подкрепа на създаването на работни места с добавена стойност в райони с висок икономически потенциал.

- Необходимо е да се направи подробна карта на уменията, за да се установят пропуските в подготовката на местната работна сила за интегрирането ѝ в най-напредналите икономически сектори с висока добавена стойност.
- Правителството е използвало универсален подход към трите региона, който не отчита местните особености. Необходима е диференцирана стратегия за разработване на програмните приоритети и конкретните мерки.
- Поради сериозните пропуски от гледна точка на прозрачността и в процеса на ангажираност на заинтересованите страни, правителството трябва да поднови консултациите, като включи най-уязвимите групи и обхване съответните икономически сектори. Необходима е целенасочена комуникационна стратегия, която да информира и ангажира активно различните обществени групи. За да може Плановете да бъдат непрекъснато подобрявани, процесът следва да се разглежда като непрекъснат.
- ТПСР трябва да определят специфични за сектора цели и показатели за изпълнение, включително:
 - производство на ВЕИ електроенергия и системи за съхранение, инсталирани годишно по видове;
 - годишен спад на емисиите на парникови газове като цяло и по сектори;
 - годишно намаляване на потреблението на енергия;
 - размер на годишните инвестиции в нисковъглеродните сектори (общо и по сектор);
 - годишни данни за разширяването на инфраструктурата за устойчив транспорт (строителство на станции за зареждане на автомобили или подкрепа за други видове устойчив транспорт, като например железопътен транспорт, велосипедни алеи и т.н.);
 - въвеждане на устойчиви горива в промишлеността, като например увеличено използване на синтетични горива, биогорива или електрификация.
- Необходими са по-добри връзки между показателите, които измерват изпълнението на мерките и проектите в рамките на оперативните програми, НПВУ и другите стратегически инструменти, с които разполага правителството.
- Мерките за декарбонизация следва да отчитат по-всеобхватно замърсяването на въздуха, както и да се насочат към намаляване на емисиите от енергийния сектор във въздуха, водата и почвата.
- Критериите за устойчивост следва да бъдат включени в процеса на възлагане на обществени поръчки за разпределяне на средствата по ТПСР.

- ТПСР следва да очертаят конкретни механизми за подкрепа на малки ВЕИ проекти, основани на технологично неутрални търгове, вместо всички инвестиции във ВЕИ да се насочват към няколко мащабни проекта, като се дава приоритет на батерийни и водородни технологии.
- Силният акцент върху интеграцията и производството на системи за съхранение на енергия, по-специално в ТПСР на Стара Загора, ще увеличи капиталовите разходи и ще бъде непрактично решение за промишлените потребители и тези на комунални услуги.²³ Промислените потребители, които обикновено биха консумирали 100% от електроенергията на своята ВЕИ инсталация през работно време, ще имат само ограничени ползи от наличието на капацитет за съхранение и биха получили ограничено количество допълнителна енергия, произведена и съхранена през неработно време. Последните оценки показват, че навлизането на батериите в електроенергийната система би било по-подходящо след 2030 г., когато разходите за технологиите са се понижали и регулаторните пречки са премахнати.²⁴
- ТПСР трябва да включват подробна пътна карта с конкретни етапи за навлизането на пазара на различни нисковъглеродни технологии. Налице е нуждата от специална подкрепа за създаването на индустриални паркове за чисти технологии и центрове за научноизследователска и развойна дейност, които ще улеснят комерсиализацията на новите технологии в региона.
- За да се осигури по-добро представителство на МСП и уязвимите общности и по този начин да се поставят гражданите в центъра на процеса на справедлив преход, ТПСР следва да предвиждат праг за включване на общностни проекти на МСП от например 30%. Те следва да съдържат и специални механизми за подкрепа или инициативи за социално предприемачество в областта на нисковъглеродните технологии с цел да се стимулира участието на по-широка група заинтересовани страни в процеса на справедлив преход.
- Подготовката на енергийни специалисти следва да бъде сред най-важните приоритети на Стълб 2 „Социална подкрепа и подкрепа на заетостта“, а българската стратегия за заетост да е по-добре съгласувана с тези цели и мерки. За тази цел българското правителство би могло да се възползва от Пакта за умения, който беше инициран от Европейската комисия, за да обедини частните и държавните заинтересовани страни с общата цел за преквалификация на работниците в Европа.

²³ Център за изследване на демокрацията, *Сценарии за технологични и политически иновации за осъществяване на енергийния преход в България*, Policy Brief No.109, април 2022.

²⁴ Ibid.

- ТПСП на Стара Загора трябва да разгледа възможността за развитие на регионален вторичен пазар на суровини в Югоизточна Европа и да превърне България в център за рециклиране на материали и продукти, които са от решаващо значение за европейските производствени вериги на доставки. Това ще изисква цялостна оценка на наличността на критичните суровини, както и на потенциала за търговия с вторични и нови суровини, които биха могли да задоволят нарастващото търсене в секторите на мобилността, възобновяемата енергия и строителството. За тази цел Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ (ОПИК) трябва да бъде използвана за инициране на подпрограма за насърчаване рециклирането на суровини в услуга на декарбонизацията на промишлеността.

ПРИЛОЖЕНИЕ: КОНТРОЛЕН СПИСЪК ЗА СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРОЦЕСА НА СПРАВЕДЛИВ ПРЕХОД

Стълб 1. Участие на заинтересованите страни

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Адекватност на целта		Предимно законово изискване, докато събирането на информация на местно ниво и търсенето на легитимност се считат за второстепенни;		На национално ниво наиво – само законово изискване; На местно ниво – обхванат е по-широк спектър от пели (търсене на знания и информация от местни експерти със значителен опит в региона;		Ниска (предимно законово изискване; докато събирането на информация на местно ниво и търсенето на легитимност се считат за второстепенни);
Идентифициране на включване		Средна; младежките групи са определени като основни целеви групи. От друга страна, МСП не са били конкретна целева група;		На национално ниво – ниска. На местно ниво – между „средна“ и „висока“; младежките групи са определени като основни целеви групи. Широка гама от участниците от гражданското общество, индустриалните играчи, инвеститорите и местните общности са определени като заинтересовани страни и са включени в местните дискусии. Маргинализираните групи и жените не са определени като конкретни целеви групи на местно равнище;		Ниска; Уязвимите групи са предимно изключени; липсва специален фокус върху маргинализираните групи, енергийно бедните групи, жените и младежите; МСП са слабо представени;

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Баланс на влиянието на заинтересованите страни	Не	До известна степен; Консултациите са били силно доминирани от собствениците на въглищни електроцентрали и тяхната инициатива „От кафяво към зелено“, които са поискали да бъдат присъединени към Югозападния въглищен регион; по-малко участие на МСП и уязвимите групи;	Да	До голяма степен; Добър баланс между различни групи на гражданското общество, организации, индустриални производители, синдикати, младежки представители и потенциални зелени предприемачи. Това е отразено в разнообразието от конкретни предложения и идеи за проекти, разработени на местно ниво, които обаче не са включени в ТПСР по време на етапа на програмиране;	Не	Силно доминирани от собствениците на въглищни електроцентрали, частни лобистки групи и профсъюзи, противопоставящи се на всякаква трансформация към нисковъглеродна икономика
Методи за ангажиране						
<i>Информация за процеса</i>	Да	Ограничена; еднопосочна комуникация;	Да	На национално ниво – еднопосочна и ограничена; На местно ниво – двупосочна информация и всеобхватни информационни кампании и политики за повишаване на осведомеността от страна на общините и местните представители на гражданското общество;	Да	Ограничена; еднопосочна комуникация;

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Комуникация	Да	Ограничена и забавена; доминирана от комуникационните кампании „От кафяво към зелено“; целенасочените комуникационни дейности и такива за повишаване на осведомеността на WWF България, включително консултации със заинтересованите страни (но след края на общественото обсъждане, продължило 3 седмици);	Да	Фрагментирана, спорадична и много ограничена комуникация между националните и местните власти; Честа двупосочна комуникация между участниците на местно ниво; кръгли маси, дискусии, информационни кампании, младежки инициативи като основни канали за комуникация;	Да	Ръководи се предимно от SZEDA; участието на публичните органи е много ограничено;
Консултация	Да, но само по време на първия етап от консултанта PwC	Ръководена от PwC; липса на по-регионален подход;	Да	Първият етап на консултацията е ръководен от PwC; Общината и участниците от гражданското общество приложиха по-приобщаващ и отворен подход „отдолу-нагоре“, позволявайки интерактивен обмен на идеи и разработване на конкретни предложения;	Да, но само на първия етап от консултанта PwC	Ръководена от PwC, възприеман като по-дистанциран от местните заинтересовани страни, местните дискусии и нуждите на заинтересованите страни; липса на по-регионален подход;

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
<i>Участие</i>	Да	Много ограничено и използващо малко на брой канали; младежите са ангажирани от НПО, но нямат представителство;	Да	Използване на широк спектър от инструменти за ангажиране в допълнение с други паралелни инициативи; добра синергия между различните проекти и инициативи; активно участие на младежките групи (особено чрез Консултативния съвет по младежки политики към общината);	Да	Много ограничено, използване на малко на брой канали за ангажиране; младежите са ангажирани от НПО, но нямат представителство;
<i>Водене на преговори</i>	Не		Да	До известна степен	Не	
<i>Легитимност</i>	Да	В ограничена степен	Да	До голяма степен	Не	
Дълбочина и подходящ тайминг на методите на ангажиране		Слаба		Средна задълбоченост; подходящ тайминг време за прилагане на методите за ангажиране на местно ниво;		Слаба
Изчерпателност на стратегията за ангажираност		Ниска		Средна		Ниска
Потенциална задълбоченост на методите за ангажиране		Слаба		Средна		Слаба

Стълб 2. Амбиция за декарбонизация

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
	Да/Не	Показатели за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение
Цели за декарбонизация						
<i>Намаляване на емисиите на парникови газове (на национално равнище и в промишлени предприятия)</i>	На национално ниво – да На регионално ниво – няма заложена цел	По-малко от 45%	На национално ниво – да На регионално ниво – няма заложена цел	По-малко от 45%	Да	По-малко от 45%
<i>Постепенно спиране на използването на въглища</i>	Да	След 2035 г.	Да	След 2035 г.	Да	След 2035 г.
<i>Постепенно спиране на използването на други изкопаеми горива</i>	Не		Не		Не	
<i>Цели на ВЕИ</i>	Не %	монтаж на 2 847 000 МВт _h /на година от общото количество произведена електроенергия от възобновяеми енергийни източници (включително електричество и топлина);	Не %	инсталиране на 22 190 000 МВт _h /на година от общото количество произведена електроенергия от възобновяеми енергийни източници (включително електричество и топлина);	Не %	инсталиране на 15,330,000 МВт _h /на година от общото количество произведена електроенергия от възобновяеми енергийни източници (включително електричество и топлина);
<i>Цели за ЕЕ</i>	Не		Не		Не	
Изчерпателност на целите за декарбонизация		Ниска		Ниска		Ниска до умерена
Амбиция на целите за декарбонизация		Ниска		Не може да бъде напълно измерена; RES висока цел за ВЕИ но липсва яснота за изпълнението ѝ ;		Ниска до умерена

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
	Да/Не	Показатели за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение
Подкрепа на съществуващите и допълнителните политики за възобновяеми енергийни източници		Ниска		На национално равнище – ниска; На местно равнище – средна;		Ниска до умерена
Показатели за изпълнение						
Съхраняване (за общия инсталиран капацитет или като дял от капацитета на ВЕИ)	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Отопление, базирано на ВЕИ (като обща инсталирана мощност или като дял от общата отоплителна мощност в региона)	Липсва конкретна цел за отоплителния сектор;		Липсва конкретна цел за отоплителния сектор;		Липсва конкретна цел за отоплителния сектор;	
Устойчив транспорт (внедряване на инфраструктура за електрически превозни средства или други устойчиви видове транспорт, като например железопътни връзки, велосипедни алеи и др.)	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Замяна на горивния микс в промишлените процеси (внедряване на устойчиви горива в промишлеността, като например увеличено използване на синтетични или биогорива, или електрификация)	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Изчерпателност на показателите за изпълнение		Ниска		Ниска		Ниска
Амбиция на показателите за изпълнение		Слаба		Слаба		Слаба до умерена

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Показатели за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение
Технологична пътна карта	Не		Не		Не	
Изчерпателност на технологичната пътна карта						
Амбиция на пътната карта						
Изчерпателност на критериите за устойчивост		Слаба		Слаба		Слаба
Въздействие на критериите за устойчивост						
Списък за изключване на значително вредни дейности или такива, които биха довели до неустойчиво използване на природни ресурси, увреждат местните екосистеми или оказват отрицателно въздействие върху биологичното разнообразие в региона	Не		Не		Не	
Постигане на прага за интензивност на средните емисии през целия жизнен цикъл от 100 g CO _{2e} /kWh, което да доведе до намаляване на прага на всеки 5 години и понижаване до 0 g CO _{2e} /kWh до 2050 г.	Не		Не		Не	
Включване на показатели за изпълнение по отношение на:						
Емисии на парникови газове	Да		Да		Да	
Пестене на енергия	Не		Не		Не	
Интеграция на ВЕИ	Не		Не		Не	

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Показатели за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение	Да/Не	Показател за изпълнение
<i>Намаляване на отпадъците</i>	Не		Не		Не	
<i>Транспортна ефективност</i>	Не		Не		Не	
<i>Намаляване на замърсяването на въздуха</i>	Не		Не		Не	
<i>Ефективност на кръговата икономика</i>	Не		Не		Не	
<i>Включване на критериите за устойчивост в процеса на възлагане на обществени поръчки (зелени обществени поръчки, включени в Плана)</i>	Не		Не		Не	
<i>Оценка на въздействието върху околната среда, включително въздействието на подкрепяните технологии върху водните ресурси, замърсяването на въздуха, зелените площи, местните екосистеми и биологичното разнообразие.</i>	Не		Не		Не	

Стълб 3. Потенциал за зелена трансформация

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора		
	Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Социално-икономически аспекти							
<i>Предварителна оценка на потенциала за заместване на работни места в региона и на възможностите за повишаване на квалификацията на съкратените работници.</i>	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	
<i>Програми за обучение за маргинализирани социални групи и жени</i>	Не		Не		Не		
<i>Определяне на конкретни сектори и цели, както и потоци на финансиране и график за програмите за преквалификация</i>	Да	До известна степен	Да	До известна степен	Да	До известна степен	
<i>Оценка на броя на работните, които ще бъдат създадени в нисковъглеродни отрасли</i>	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	Да	Само обща оценка без задълбочена социално-икономическа оценка;	
Всеобхватност на стратегията за преквалификация и намиране на нови работни места		Слаба		Слаба		Слаба	
Адекватност на мерките за преквалификация и намиране на нови работни места		Слаба		Слаба		Слаба	

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Всеобхватност на стратегията за икономическа трансформация		Слаба		Слаба		Слаба
<i>Количествена и качествена секторна оценка на най-уязвимите сектори в процеса на преход и на въздействието върху инвестициите/ работните места/ данъчните приходи</i>	Не		Не		Не	
<i>Идентифициране на най-бързо развиващите се икономически области в региона</i>	Да	До известна степен	Да	До известна степен (най-вече по време на местни дискуссионни форуми и срещи);	Да	До известна степен
<i>Включване на специфични планове, проекти и инициативи в подкрепа на създаването на допълнителни работни места в икономически области с висок потенциал</i>	Да	В ограничена степен	Да	До известна степен (най-вече по време на местни дискуссионни форуми и срещи);	Да	В ограничена степен
Всеобхватност на подкрепата за интелигентна специализация	Слаба		Слаба до средна		Слаба	
<i>Идентифициране на потенциала за растеж в нови икономически области</i>	Не		Не		Не	
<i>Обща визия за секторно развитие</i>	Не		Да	Не е отразена в достатъчна степен в ТПСЦ, а в цялостния подход на общината към зелената икономическа диверсификация и интелигентната специализация на региона;	Не	

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Подобряване на бизнес средата за иновативни компании	Не		Да	До известна степен; Не е отразено в достатъчна степен в ТПСР, а в нововъзникващите инициативи за индустриално възраждане/индустриална цифровизация в региона, подкрепяни от общината;	Не	
Обща подкрепа на мерките за интелигентна специализация	Слаба		Слаба		Слаба	
Всеобхватност на стратегията за развитие на МСП						
Сътрудничество на МСП с научноизследователски институции	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
МСП, инвестиращи в развитие на умения	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
МСП, които въвеждат продуктови или процесни иновации	Да	9 МСП до 2029 г.	Да	9 МСП до 2030 г.	Да	30 МСП до 2029 г.
МСП, които въвеждат маркетингови или организационни иновации	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
МСП, инвестиращи в зелена енергия или кръгова икономика	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Комбинирана подкрепа на интелигентните мерки за подпомагане на развитието на МСП						
Устойчивост на стратегията за развитие на МСП						
Принцип "замърсителят плаща"	Не		Не		Не	

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
<i>Оценки на въздействието върху околната среда, оценки на биологичното разнообразие и неенергийните ефекти</i>	Не		Не		Не	
<i>Идентифициране на частни източници на финансиране за проектите</i>	Не		Да	До известна степен	Не	
Дял от общия бюджет за финансиране, разпределен за проекти за иновации в областта на нисковъглеродните предприятия и кръговата икономика	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Дял на проектите извън СТЕ, свързани с иновациите в нисковъглеродните предприятия и кръговата икономика, които са включени в програмите за подпомагане	Липсва цел		Липсва цел		Липсва цел	
Всеобхватностна стратегията за създаване на иновации						
<i>Данъчни стимули и регулаторни промени на национално и регионално равнище за стимулиране на зелените иновации</i>	Не		Не		Не	
<i>Специфични целеви мерки за подкрепа на иновативни и екологично ориентирани МСП</i>	Не		Не		Не	

ТПСП	Кюстендил		Перник		Стара Загора	
Показатели	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение	Да/Не	Оценка на показателите за изпълнение
Специализирани финансови инструменти за подкрепа на иновационни проекти, включително проекти на стартапи и МСП	Не		Не		Не	
Целеви показател за финансирането на публични научноизследователски организации (университети и публични изследователски институции)	Не		Не		Не	
Допълнителни мерки за подпомагане на трансфера на технологии от университетите и научноизследователските институти	Не		Да	Обучение на техници и инженери в университетските и професионалните училища, по-специално в сектора за разработване на руди и в стоманодобивния сектор;	Не	
Подкрепа за създаването на регионални центрове за иновации	Не		Не		Не	
Разширяване на регионалния административен капацитет за прилагане на политиките за иновации	Не		Да	Не в самия ТПСР, а чрез други допълващи инициативи по проекта, като например повишаване на регионалния капацитет за изграждане на общности за възобновяема енергия и интелигентни мрежи в определени квартали;	Не	
Подкрепа на мерките за създаване на иновации		Слаба		Слаба до средна		Слаба

